

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Hra předškolního dítěte

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce

Mgr. Jana Kouřilová

Vypracovala

Tereza Hanusová

České Budějovice, 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č.111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Ve Skalách, 24. 4. 2013

Tereza Hanusová

Poděkování

Mé největší díky patří paní ředitelce mateřské školy, která mi umožnila realizovat výzkum k mé bakalářské práci, a také získat cenné životní zkušenosti v práci s předškolními dětmi a celému kolektivu mateřské školy za příjemné a přátelské přijetí. Dále bych chtěla poděkovat vedoucí bakalářské práce, Mgr. Janě Kouřilové, za odborné vedení a cenné rady.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá tématem hry dítěte v předškolním věku. V teoretické části se práce zaměřuje na dítě v předškolním věku, a to z hlediska jeho vývoje, a také popisuje nejdůležitější moment v tomto věku, a sice nástup dítěte do mateřské školy a socializaci dítěte v mateřské škole. Dále charakterizuje význam hry a popisuje různé druhy a podoby hry. Hra se také u dětí mění v závislosti na různém mentálním postižení, např. autismu, mentální retardaci nebo syndromu ADHD. Hra se hojně využívá i jako účinná terapeutická metoda v práci s dětmi. Praktická část se zaměřuje na výzkum hry v domácím prostředí a v prostředí mateřské školy. Na základě pozorování pěti dětí při jejich hře v mateřské škole a následném rozhovoru s matkami těchto dětí se sledovalo, jak se hra dětí liší v obou typech tohoto prostředí. Hru těchto konkrétních dětí ovlivňovaly i různé determinanty, a to sourozenecké seskupení, ve kterém dítě vyrůstá, vliv televize a počítačových her a nástup dítěte do mateřské školy. Sourozenecké seskupení výrazně ovlivnilo výběr herního partnera u dítěte ke hře v mateřské škole, sledování televize ani počítačové hry dítě nijak neinspiruje v jeho hře a nástup do mateřské školy pozitivně ovlivnil sociální chování dítěte, ale přímý vliv na hru neměl. Z výsledků výzkumu vyplývá, že změna prostředí resp. domácího prostředí a prostředí mateřské školy nemá konkrétně u pěti zkoumaných dětí žádný vliv na výběr způsobů hry, ani na volbu hraček. Z toho lze usuzovat, že jakmile si dítě nějaký způsob hry oblíbí, nezáleží mu na aktuálním herním prostředí.

Klíčová slova: Dítě v předškolním věku, hra, domácí prostředí, mateřská škola

Abstract

A thesis deals with the theme of play of children at preschool age. In the theoretical part, the thesis focuses on the child at preschool age, in terms of its development, and also describes the most important moment at this age, namely child entering kindergarten and the socialization of children in kindergarten. It further describes the importance of play and describes the various types and forms of the game. The practical part focuses on the research of the game at home and in the kindergarten environment. Based on the observations of five children during their play at kindergarten and a subsequent interview with the mothers of these children, the difference of the children's play of both type of environments was observed. The game of these particular children affected various determinants; namely sibling groups in which the child grows, the influence of television and computer games and a child entering kindergarten. Sibling groups significantly influenced the selection of a child's playing partner in kindergarten, neither watching television nor computer games really inspired a child in his game; however the entry into kindergarten has a positive effect on the social behaviour of the child, but didn't have a direct impact on the game. The research results show that the change of environment, respectively the home and kindergarten environment for the five investigated children does not have influence on the choice of mode of play, or the choice of toys. This suggests that once a child starts to prefer a style of play, it doesn't care about the playing environment.

Key words: Child at pre-school age, game, home, kindergarten

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Teoretická část	10
2.1 Dítě v předškolním věku	10
2.1.1 Vývoj dítěte.....	10
2.1.2 Socializace dítěte v MŠ.....	12
2.2 Hra	14
2.2.1 Hra zvířat.....	14
2.2.2 Hra u člověka	16
2.2.3 Hra předškolního dítěte.....	20
2.3 Specifika hry.....	22
2.3.1 Autismus a hra	22
2.3.2 Hra a mentální retardace	23
2.3.3 Hra a ADHD	24
2.4 Terapie hrou.....	25
3. Praktická část	28
3.1 Cíle výzkumu.....	28
3.2 Výzkumné otázky	29
3.3 Prostředí výzkumu.....	30
3.4 Výzkumný vzorek	30
3.5 Metody výzkumu.....	31
3.5.1 Pozorování	31
3.5.2 Rozhovor	31

3.6 Výsledky	32
3.6.1 Adéla	32
3.6.2 Adam	34
3.6.3 Barbora	36
3.6.4 David	38
3.6.5 Dana	40
3.7 Diskuze	42
3.7.1 Adéla	42
3.7.2 Adam	43
3.7.3 Barbora	43
3.7.4 David	44
3.7.5 Dana	45
4. Závěr	49
Seznam literatury	50
Přílohy	52
Příloha 1	52
Příloha 2	53
Příloha 3	55

1. Úvod

Hra je důležitou součástí života každého jedince. Provází ho od nejtělejšího dětství a v různých podobách až do jeho smrti. Hra slouží k různým účelům v závislosti na věku člověka. Prostřednictvím her se dítě učí a poznává okolní svět především pomocí své fantazie v bezpečí před realitou.

Předškolní věk je období, kdy dítě zpravidla vstupuje do světa plného sociálních interakcí. Do této doby bylo v kontaktu s omezeným počtem rodinných příslušníků, kteří v určité míře plnili jeho přání a přizpůsobovali se mu. V době kolem třetího roku většina dětí nastupuje do mateřské školy a přichází do jemu zcela nového a neznámého prostředí a musí se naučit trávit čas s ostatními vrstevníky. Děti před nástupem do mateřské školy tráví většinu dne pouze se svou matkou, se kterou mají pevně vytvořený a důvěrný vztah. V mateřské škole se dítě najednou dostává do kolektivu většího počtu svých vrstevníků, na které není vůbec zvyklé. Děti se musí naučit mezi sebou komunikovat. Každé dítě se také musí naučit a pochopit, že jeho zájmy a přání nejsou výjimečné, jak na to bylo doposud zvyklé a musí se dělit a brát ohledy na i ostatní děti.

Hra pomáhá dítěti zapojovat se do společnosti prostřednictvím sociálních her, které je nutno hrát společně s vrstevníky a učí se tak kooperaci a spolupráci v kolektivu a hra umožňuje dítěti uvědomovat si a hrát své první sociální role. Naopak individuální hra umožňuje dítěti učit se hrát si samo a trávit nějaký čas jen samo se sebou aniž by to v něm vyvolávalo úzkost a mohlo plně využívat a rozvíjet svou fantazii. Dále hra slouží dítěti ke zlepšení koordinace a motorických dovedností, vývoji tvořivých dovedností a částečně také ke zlepšení a zkvalitnění pozornosti a soustředění. Fantazie dává dítěti možnost prožít si některé situace a naučit se tak porozumět situacím v jeho reálném životě, které ještě není schopno adekvátně chápat. Z tohoto důvodu malé děti mají tolik rády pohádky. Jednoduché a dítěti dobře srozumitelné příběhy jim pomáhají chápat složitý reálný svět okolo nich.

Mnoha jedincům přetrvává rozvinutá fantazie i v dospělosti a mnoho z nich svou představivost využívá v umělecké tvorbě a tím vytváří pro ostatní prostředky k trávení volného času. V dospělosti se hra objevuje ne v již tak specifické podobě jako u dětí přesto provází jedince i v jeho pozdějších letech. Mnoho otců si s novými hračkami svých dětí vyhraji více než jejich potomci a převážnou většinu uživatelů počítačových her tvoří adolescenti a dospělí jedinci. Literatura, divadelní hry a i

filmová a televizní tvorba umožňuje člověku prožívat a poznávat různé příběhy a „hrát si“ tak se svými představami.

Transakční analýza se zabývá společenským stykem a tím, podle jakých vzorců se lidé ve společnosti chovají. Její zakladatel, Eric Berne se domnívá, že každý člověk ve svém životě hraje různé společenské hry, prostřednictvím kterých se snaží dosáhnout svého cíle. „Hra je souvislý sled druhotných doplňkových transakcí, jež směřují k jasně definovanému, předem známému výsledku. Dá se vyjádřit jako obměňující se soustava často opakovaných, zdánlivě racionálních transakcí se skrytou motivací; anebo populárněji jako řada tahů s různými léčkami nebo fintami.“¹

¹ Berne, E. (2011). *Jak si lidé hrají*. Praha: Portál., str. 53

2. Teoretická část

2.1 Dítě v předškolním věku

2.1.1 Vývoj dítěte

Nejčastěji se jako předškolní věk dítěte označuje věk mezi třetím a šestým rokem. Dítě se v předešlém období naučilo chodit a pohybovat se po způsobu dospělých. V předškolním věku již chodí i běhá po rovině stejně dobře jako po nerovném terénu, padá jen velmi zřídka, chodí do schodů i ze schodů bez držení. V tomto období jsou změny méně nápadné, neboť se již netýkají tolik kritických lidských dovedností. Přesto jsou to změny velmi významné, neboť silně ovlivňují místo, které zaujme ve společenství vrstevníků svou pohybovou obratností ve hrách, a jsou podstatné i pro další vývoj soběstačnosti dítěte.² Dítě se již dokáže samostatně pohybovat a chodit, ale jeho motorický vývoj se musí stále zdokonalovat a především vývoj jemné motoriky dosahuje největších pokroků právě v tomto období. Pro dítě je zásadní zdokonalovat koordinaci vizuální percepce a motorických dovedností, které jsou předpokladem k dobré zručnosti dítěte, ale také výrazný předpoklad ke zdárnému nácviku psaní v pozdějším období.

Dítě se okolo třetího roku dostává do období vzdoru, které se vyznačuje tím, že dítě začíná sebe samo chápat jako osobnost. Dítě je schopno dělat něco samo. Samo se najíst, obléci a snaží se tyto své nově nabyté schopnosti uplatnit za každou cenu. Rodiče se pak musí vyzbrojit velkou trpělivostí a dítě v jeho pokusech podporovat. Začnou sebe samotné označovat jako JÁ, začínají si plně uvědomovat význam svého jména.

Výrazného vývojového pokroku dítě dosahuje v oblasti verbálního projevu. Tříleté dítě již začíná používat složitější větnou skladbu a později zvládá použít i složitější souvětí a tím lépe verbalizovat své myšlenky. S vývojem řeči roste i zájem dítěte naslouchat řečovým projevům ostatních, vydrží déle poslouchat vyprávěné pohádky a příběhy. Kolem pátého roku se řeč dítěte zdokonaluje natolik, že před nástupem do základní školy zpravidla vymizí dětská patlavost řeči. Dítě je schopno zapamatovat si různé kratší básničky a říkadla a dokáže v určité míře pracovat s intonací a dalšími průvodními jevy řeči. „Po čtvrtém roce věku se slovní zásoba už spontánně zvětšuje, rozšiřuje se oblast zájmů. Dítě slušně a většinou i rádo kreslí, má

² Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2008). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.

zájem o básničky a písničky. Má také dobrou mechanickou paměť, snadno se učí z paměti, má zálibu v rýmech a rytmu. Málokdy ale recituje básničku tzv. s přednesem. Většinou si ji rytmizuje, někdy ji i doprovází tleskáním, poskakováním. V moderní tvorbě pro děti se dost často stává, že rým nebo rytmus básničky není zcela pravidelný. Dítě si proto spontánně slovo vymění za jiné, které do rýmu lépe zapadá, a je mu jedno, že smysl textu poněkud utrpěl. Stejně si vylepší i rytmus tak, aby byl zcela pravidelný. Leckdy také rytmizuje a veršuje na náhodně zaslechnutá slova.³

Piaget období zhruba předškolního věku označuje jako předoperační stádium myšlení. Dítě se dostává do úrovně názorového myšlení, kolem čtvrtého roku začíná uvažovat v pojmech a usuzování dítěte je závislé na tom, co si představuje nebo na tom co vnímá. Podle Piageta je dítě ve svých úsudcích vázáno na názor. Dítě, ale není schopno myslet zcela logicky – myšlení tedy nepostupuje podle logických operací – je prelogické, předoperační.⁴

Přibližně od dvou do 6 - 7 let začíná dítě aktivně rozvíjet mentální reprezentace započaté na konci senzomotorické fáze. Podle Piageta nástup reprezentačního myšlení během předoperační fáze připravuje cestu pro následující rozvoj logického myšlení během stadia konkrétních operací. S reprezentačním myšlením přichází verbální komunikace. Komunikace je nicméně převážně egocentrická. Může se zdát, že konverzace není vůbec koherentní. Děti říkají, co jim přijde na mysl, z velké části bez ohledu na to, co řekl kdokoli jiný. Ale jak se děti vyvíjejí, berou při vytváření vlastních komentářů a odpovědí postupně stále více v potaz to, co povídají ostatní.⁵

Děti v předškolním věku mají velice rozvinutou fantazii. Nedělá jim potíže si něco vymýšlet a představovat. To však neznamená, že by neměli pojem o realitě, a že nedokážou rozlišit realitu od toho, co si svou fantazií vytvořily. Přesto je fantazie dítěte plně rozvinutá a odráží se i v jeho myšlení. Děti neživé věci polidšťují – antropomorfní myšlení, mění fakta podle svého přání – magické myšlení, apod.⁶

³ Kutálková, D. (2010). *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. Praha: Grada., str. 16

⁴ Piaget, J., & Inhelderová, B. (2010). *Psychologie dítěte*. Praha: Portal.

⁵ Sternberg, R. J. (2002). *Kognitivní psychologie*. Praha: Portal.

⁶ Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2008). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.

2.1.2 Socializace dítěte v MŠ

Socializace je osvojování si způsobů chování a seznamování se s kulturním prostředím, osvojení si společenských norem, plné přizpůsobení se společenskému životu.⁷ Každý jedinec žije ve společnosti a je její součástí. Aby však mohl ve společnosti adekvátně fungovat, musí projít složitým procesem socializace, který probíhá po celý život. Pokaždé, když se člověk ocitne v novém sociálním prostředí, musí se naučit veškerá pravidla a to, jak v něm žít. Proto je člověk neustále vystaven potřebě přizpůsobovat se společenským normám a pravidlům.

První zkušenosti se socializací získává dítě ve své rodině. Podle Nakonečného se základy vytvářejí v rámci tak zvané primární socializace, uskutečňující se u dítěte od jeho raného dětství v rodině v procesu rodinné výchovy, která je současně mediátorem vlivu dané kultury; cílem rodinné výchovy je totiž uvést dítě do příslušného kulturního prostředí, naučit je orientaci v tomto prostředí plném symbolů a společenských standardů.⁸ Dítě od rodičů přejímá hodnoty a normy a tyto společenské normy a z části i vzorce chování přenáší i do kontaktu s širším sociálním prostředím. Výchova v rodině má proto silný a nezastupitelný vliv na způsob chování a na hodnotovou orientaci dítěte. Kolem třetího roku se pozornost dítěte začíná více orientovat na vztahy s vrstevníky a začíná více vyhledávat kontakt s nimi. Přesto mají na něj stále zásadní vliv rodinní příslušníci. S rozvojem řeči se také zlepšuje komunikace dítěte s okolím. V batolecím věku jsou většinou rodiče zvyklí a rozumí výrazům svého dítěte, ale širší okolí zpravidla nechápe, co má dítě na mysli. Jakmile se dítě dostane častěji mezi osoby, které netvoří jeho rodinu, nutí ho to více se snažit vylepšovat své komunikační dovednosti, což výrazně přispívá k lepší socializaci a začlenění se do dané společnosti.

Výraznou událostí v životě dítěte, ale i celé jeho rodiny, je vstup do mateřské školy, který zpravidla nastává kolem třetího roku věku dítěte. V tomto věku má již osvojené základní hygienické návyky a je také více samostatné. Dokáže trávit čas se svými vrstevníky a hrát si s nimi a mělo by zvládat i kontakt s cizími dospělými osobami, v tomto případě učitelkami a ostatními pracovníky mateřské školy. Ve školce se dítě učí jak se chovat v kolektivu s ostatními dětmi, že ve školce fungují nějaká pravidla, jak se chovat při jídle, na procházce, nebo že si děti nesmí navzájem

⁷ Výrost, J., & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada.

⁸ Nakonečný, M. (2009). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.

ubližovat. „Dítě stále více rozšiřuje svůj pohled do společensky uznávaných norem, orientuje se v očekávaném chování a také chápe, že pro všechny platí za prohřešky proti pravidlům určité sankce. Pro nás to mohou mýt samozřejmosti, např. že je někam vstup zakázán, jinde musíme počkat, až na nás dojde řada nebo si musíme sednout na místo, které máme na svém lístku, a nemůžeme vykřikovat a rušit ostatní, a to platí jak pro dospělé, tak pro děti. Celý tento proces vrůstání do společnosti, spolu s vyjadřováním potřeb a zájmů, orientace v rolích muže a ženy i v některých profesích, akceptace různých autorit je procesem socializace, jakožto začleňování dítěte do lidské společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace s různými vzory lidského jednání.“⁹ Mimo tato oficiální pravidla, která většinou přicházejí k dítěti od autorit a jsou nějak hlídána a kontrolována, se musí dítě naučit také to, jak komunikovat se svými vrstevníky. V předškolním období nemají vrstevníci na dítě tak velký vliv, jako budou mít v pozdějším věku. Dítě je stále nejvíce ovlivňováno autoritami a to hlavně rodiči. Přesto tráví se svými kamarády ve školce plno hodin a musí umět se dohodnout a spolupracovat. Mezi 3 – 6 rokem se u dětí ještě tolik neobjevují hluboké a pevné přátelské vztahy, a proto si děti dokážou hrát prakticky s kýmkoliv v kolektivu. V předškolním věku ani nevznikají mezi dětmi závažné konflikty. Neshody, které děti neumí ještě řešit sami mezi sebou, často nechávají k vyřešení autoritě, v mateřské škole paní učitelce, popřípadě rodičům. „Vztahy dítěte s vrstevníky jsou specifické svým horizontálním charakterem, rovností postavení, sdílením stejné kolektivní zkušenosti a shodným stupněm vývoje. Zkušenost ze vztahů s vrstevníky tvoří se zkušeností z vztahů k dospělým komplementární zkušenosti, které obohacují vývoj dítěte. Specifika vrstevnických vztahů nutí dítě překračovat dosaženou úroveň vývoje, experimentovat, ukázat iniciativu, nezávislost a schopnost kooperovat.“¹⁰

⁹ Kořátková, S. (2008). *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada., str. 59

¹⁰ Hoskocová, S. (2006). *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada., str. 31

2.2 Hra

Hra je jedna ze základních lidských činností. U dítěte je to smyslová činnost motivovaná především prožitky. Hra je provázená pocitem napětí a radosti, má pozitivní důsledky pro relaxaci, reakci a na duševní zdraví.¹¹

2.2.1 Hra zvířat

Hra a hraní si není činnost specificky lidská. Hrají si všichni savci i ptáci a některé činnosti ryb a plazů se dají také označovat za jakési primitivní hry. Člověku podobné a nejbližší jsou hry savců, jelikož člověk do řádu savců patří. Na pozorování hry mláďat savců bylo zaměřeno mnoho výzkumů a část oboru etologie se zabývá právě touto oblastí chování zvířat. Například výzkum z University v Lethbridge v Kanadě a Monashské University v Austrálii byl zaměřený na zjištění, zda velikost mozku u savců ovlivňuje četnost hravého chování. Ve výzkumu nejprve pozorovali patnáct řádů savců a výsledky prokázaly závislost četnosti výskytu hravého chování s velikostí mozku. Autoři tvrdí, že srovnání mezi řády savců odhalilo jistý signifikantní vztah mezi hrou a velikostí mozku. To znamená, že řády savců, které obsahují druhy s větší velikostí mozku mají také druhy, které si více hrají.¹² Při podrobnějším pozorování (různých druhů u tří vybraných řádů savců) – vačnatců, hlodavců a primátů však výsledky signifikantní nebyly. Tento výzkum potvrzuje, že živočichové, kteří mají složitější vzorce chování a náročnější životní podmínky (v tomto případě vysvětlované větší mozkovou kapacitou a celkovou velikostí mozku), jsou nuceni se jako mláďata mnohem více učit, jak se nejlépe přizpůsobit životním podmínkám a jak přežít a u mláďat je nejlepším způsobem jak se učit právě hra.

Hra a hravé chování úzce souvisí s procesem učení u daného jedince. Jedinec se pomocí hry učí poznávat své okolí, sociální prostředí, ale také své vlastní motorické schopnosti a dovednosti. Hra je do určité míry součástí exploračního chování, při kterém mláďe objevuje a poznává své prostředí, ve kterém vyrůstá a umožňuje mu poznávat nové předměty a skutečnosti. Vztahem mezi hrou a zvědavým (exploračním) chováním se zabýval zakladatel moderní etologie Konrad

¹¹ Hartl, P., & Hatřlová, H. (2004). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.

¹² Iwaniuk, A. N., Pellis, S. M., & Nelson, J. E. (March 2001). Do Big-Brained Animals Play More: Comparative Analyses of Play and Relative Brain Size in Mammals. *Journal of Comparative Psychology*, stránky 26- 41.

Lorenz. „Jasný rozdíl mezi hrou a explorativním chováním existuje ovšem jen v jejich účelné funkčnosti. Funkcí zvědavosti je učinit předměty a situace v prostředí známými. Funkce hry spočívá v jejím úzkém sepětí s ovládnutím určitých pohybů. Hra je z největší části motivována funkční slastí, a právě tím vede často k tvořivé produkci nových a často velice elegantních způsobů pohybu.“¹³ Zvědavé chování umožňuje rozvoj hravého chování, ale i opačně hra napomáhá k exploraci nového a neznámého prostředí a jsou spolu navzájem spjaté a vzájemně se ovlivňují. Explorativní chování je možné pouze v situacích, kdy mládě není nijak ohroženo, a proto si může hrát a učit se v relativní bezpečí (a v případě savců i pod dozorem své matky), aby se mohlo naučit a procvičit si své chování pro případ nebezpečí. Hravé chování se neobjevuje v přímém ohrožení mláděte, (např. ohrožení predátorem), při obdobích sucha, nedostatku potravy nebo opuštění mláděte matkou.

Způsoby hry se často liší podle druhu zvířete a podle způsobu chování. Pro kopytníky, kteří často zaujímají místo lovené kořisti je životně důležitým obraným chováním útěk. Mláďata kopytníků se musí velice brzy naučit co nejrychleji utéct před predátorem, a proto se mláďata rodí relativně vyvinutá a již po několika hodinách jsou schopna sama chodit. Je to jediný způsob jak na otevřených pastvinách přežít. U mláďat kopytníků se velice často objevuje hra, která posiluje motorické schopnosti. Mláďata se tak velice často navzájem honí a velice často hra přechází v nácvik boje, kterým si v dospělosti samci upevňují své místo v hierarchii stáda. U mláďat šelem se nejvíce objevují hry, které se podobají lovu kořisti u dospělých. Mláďata si tak procvičují a zdokonalují senzo-motorické dovednosti potřebné k úspěšnému ulovení kořisti. Budoucí predátoři si tak umění lovu nejčastěji procvičují simulováním boje se svými vrstevníky, který ovšem nemá za úkol ublížit protivníkovi a mláďata se navzájem nijak nezraňují. „Hra se může aktivovat jen v uvolněném poli, vzhledem k prolínání jednotlivých prvků herního chování nejsou důkazy o její vlastní motivaci uvažuje se spíše jen o herní apetenci. U živočichů s intenzivními hrami se však vyvinuly zvláštní signály, například hravý obličej, který ostatním účastníkům jasně signalizuje, že prvky bojového agresivního charakteru nejsou míněna vážně.“¹⁴ Šelmy také velice často používají ke svým hrám různé předměty. Štěňata útočí, loví a trhají různé větve a kusy dřeva, koťata se učí číhat a

¹³ Lorenz, K. (1993). *Základy etologie*. Praha: Academia.

¹⁴ Veselovský, Z. (2005). *Etologie*. Praha: Academia.

útočí na cokoliv, co i jenom vzdáleně připomíná jejich přirozenou kořist. Dospělé kočky také nosí svým mláďatům ulovené a oslabené myši nebo jiné malé hlodavce a kořata si s nimi hrají a učí se na nich a procvičují své lovecké dovednosti.

U savců, kteří celý život žijí ve stádech nebo ve smečkách je důležité vyznat se ve složitých vztazích a hierarchii mezi jednotlivými členy. U takto žijících zvířat se velice často objevuje sociální hra. Mláďata se učí komunikaci s ostatními členy smečky nebo stáda a je pro ně velice důležitá hra společně se svými vrstevníky anebo i s dospělými jedinci. V útlém věku si mláďata hrají pouze se svou matkou popřípadě se svými stejně starými sourozenci. Velice často tak bývá iniciátorem hry právě matka. Například samice psovitých šelem v době, kdy se jejich mláďata začínají více pohybovat a měli by se začít učit chodit, si začínají se štěňaty hrát, jemně do nich strkají a snaží se je tak přimět k pohybu. Postupně jak mláďata rostou, se hra začíná orientovat i na ostatní členy stáda (popř. smečky). Například u koní hra s matkou, která obsahuje štípání a kousání různých částí matčina těla zaujímá místo první dny života. Hříbata také berou do úst předměty jako seno větve a trávu, i když ještě nepřijímají pevnou stravu, ani nejsou schopny se ve stoje pást. Změny se ale objevují velice rychle. Po pár týdnech se lokomoční hra rozšíří na větší vzdálenosti a také při oddělení hříběte od matky. Sociální hry s matkou ubývá, jakmile si ostatní hříbata začínají hrát spolu.¹⁵

2.2.2 Hra u člověka

Během vývoje dítěte se objevují různé druhy a podoby hry. Každý typ hry má nějakou funkci a plně odpovídá vývojovému stupni dítěte. „Hra velmi souvisí s rozvojem motoriky, ale též s rozvojem kognitivních struktur. Její pestrost, spontánnost, zapojení dítěte, soustředění na ní závisí na mnoha činitelích předchozího i aktuálního vývoje. Na vztazích a atmosféře v rodině, na dostatku času, kdy si může dítě hrát, na herních „kamarádech“, kterými mohou být vrstevníci, zvířata či jen skupina plyšových hraček.“¹⁶

¹⁵ Burghardt, G. M. (2005). *The Genesis of Animal Play: Testing the Limits*. Cambridge: MIT Press.

¹⁶ Šulová, L. (2010). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum., str 76

Pohybové hry

K rozvoji hrubé motoriky pomáhá pohybová hra. Tento způsob hry se objevuje jako první a to již v kojeneckém věku. Jakmile dítě zjistí, že svou vůlí může ovládat končetiny, začne s ním více pohybovat a hrát si s nimi. Kojenci mají jako své nejoblíbenější hračky ty, které mají výrazné rysy, které stimulují jejich smyslové orgány. Takto malé dítě je po dlouhou dobu zaujaté předměty, které vydávají výraznější zvuky, mají výrazné barvy, jsou měkké na dotek, ale dávají přednost i předmětům, které jsou v pohybu. I takto malé dítě dokáže být fascinované televizí a již v tomto věku preferují určitý druh hudby. Jak dítě roste a vyvíjí se, vyvíjí se i jeho hrubá a jemná motorika. Po prvním roce života, kdy již dítě zvládá dobře lézt a začíná se učit chodit, je pohybová hra nejčastější a dítě se při ní učí ovládat své tělo a koordinovat pohyb se senzoryckými informacemi z okolí. Trénuje stále specifitější pohybové úkoly. Dítě již od narození má nepodmíněné reflexy, které mu pomáhají přežít a jedním z nich je také úchopový reflex, který ovšem neslouží k složitější manipulaci s předměty, a proto se dítě musí naučit i tuto dovednost. K tomuto účelu slouží hračky, které umožňují dítěti senzo-motorický rozvoj, např. různé skládačky a stavebnice, které dítě nutí vnímat tvary a velikost jednotlivých částí a spojovat je. K rozvoji jemné motoriky asi nejlépe pomáhá kreslení, které je u dětí velice oblíbené. Tato tvořivá činnost rozvíjí nejen dětskou představivost, ale slouží také k nácviku správného držení tužky. Děti, které si rády a často kreslí, nemají zpravidla později ve školním věku velké problémy se správným úchopem psacích potřeb.

Konstrukční hra

Konstrukční hry jsou takové hry, kdy dítě sestavuje z dílků nějaké celistvé dílo. Ve hrách dítě staví buďto podle předlohy například puzzle a podobné skládačky nebo se nechává vést svou představivostí. Stavebnice nebo různé kostky slouží dítěti k sestavování velkého množství různých předmětů, které ke své hře zrovna potřebuje. Konstrukční hry směřují k vyhotovení nějakého konkrétního výtvaru, jehož vznik úzce souvisí s úrovní schopnosti dítěte vnímat výsledek své činnosti.¹⁷

Fantazijní hry a hry na role

Představy a fantazie jsou mentální procesy, které vznikají na základě předešlých zkušeností, prožitých událostí a citových zážitků. Fantazie je takový děj, při kterém můžeme subjektivně se svými pamětními představami volně manipulovat

¹⁷ Kořátková, S. (2005). *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada.

a měnit je. Dobrá představivost je předpokladem pro tvůrčí schopnost. V představách může člověk upravovat a vytvářet zcela nové skutečnosti a mentální reprezentace a může tak vytvářet zcela nové a originální způsoby řešení některých situací. Další důležitou funkcí představ a fantazie je vytváření alternativy k reálnému životu a reálným situacím. Člověk tak má možnost představovat si a upravovat své skutečně prožité zážitky, které se pak pozměněné fantazií jeví lepší, než ve skutečnosti jsou. Každý se tak může lépe vyrovnávat s obtížnými reálnými situacemi a frustrací. Mnoho lidí s velice rozvinutou představivostí však může být ohroženo přílišným soustředěním se na své vymyšlené a upravené fantazie a ztrácí tak kontakt s realitou. Pro osoby s uměleckými sklony je základním předpokladem umět pracovat se svou fantazií a vytvářet tak díla atraktivní pro ostatní. „ Fantazii lze těžko odlišit od uměleckého myšlení. Obojí jsou regulovány úkolem tj. vyřešit daný problém, vytvořit umělecký artefakt, jenž by ztělesňoval a byl schopen komunikovat určitý estetický prožitek. Umělec totiž transformuje, přetváří výchozí materiál na konečný produkt, tj. řeší problém, který je ovšem nejasně vymezen a téměř vždy má více řešení. Podstatné je, že tvorba uměleckého artefaktu je zvláštním případem řešení problému.“¹⁸

Pro hru dětí je základním předpokladem rozvinutá fantazie. Zpravidla žádná hra dětí se neobejde bez zapojení fantazie a představivosti, jelikož dítě si často vymyslí celý způsob, průběh a pravidla hry. V předškolním věku nejsou děti ještě schopné dodržovat určená pravidla hry bez dohledu dospělých a nejsou ani emocionálně připravené na neúspěch v takovéto hře. Dodržování pravidel hry je náročné na regulaci chování dítěte a regulaci reakcí na neúspěch. Takto malé děti ještě nejsou na takovéto nároky plně připravené, a proto si velice často pozměňují nebo vytvářejí úplně nová pravidla hry tak, jak to vyhovuje jim.

Své představivosti předškolní děti využívají téměř při každém typu hry. „Předstírání a vymyšlení si se rozvíjejí od doby, kdy dítě například pije z prázdného šálku pro panenky, chytá neexistující balónky, koupe a krmí panenky, předstírá, že je kočka nebo mlékař, kupuje koláče z tvrdého papíru a používá kamínky jako peníze v obchodě, kterým je obrácený košík na prádlo. Vývoj postupuje od občasných náhodných výmyslů k integrovanému a vnitřně důslednému předstírání.“¹⁹ Hra na

¹⁸ Kulka, J. (2008). *Psychologie umění*. Praha: Grada., str. 81

¹⁹ Millar, S. (1978). *Psychologie hry*. Praha: Panorama., str. 165

role je typ hry, u kterého dítě hojně využívá svou fantazii. Malé děti jsou velice vnímavé k tomu, co se v jejich okolí děje. Z množství informací, které k němu přichází, ještě nedokáže tak dokonale filtrovat podstatné od těch nepodstatných. Z tohoto důvodu děti před nástupem do základní školy nedokážou udržet pozornost delší dobu a plno okolních vjemů je vyrušuje. Děti si však dokážou všimnout a přisuzovat důležitost i pro dospělého naprosto banálním situacím a skutečnostem. Toho děti hojně využívají ve hře na sociální role, do kterých promítají skutečnosti, které vyznívaly ve svém okolí a poté je modifikují podle své fantazie. Uplatňuje se zde i učení nápodobou, kdy dítě v roli napodobuje chování svých rodičů. Například děvčátko, které často slýchává maminku, která je nespokojena a stěžuje si na starosti s domácností a často si neuvědomuje, že jí její dcera vnímá, pak často ve své hře „na maminku“ reprodukuje výroky své matky. Děti také napodobují a modifikují určité vzorce chování, které přísluší nějaké profesi. Děti například napodobují chování, které přisuzují roli prodavačky, policisty, vojáka, ale také často napodobují chování zvířat.

Sociální hra

K tomu, aby si dítě dokázalo hrát společně se svými vrstevníky, musí kognitivně a sociálně dozrát. Jakmile se dítě naučí chodit, zvětšuje se i jeho prostor pro exploraci a také pro hru. V batolecím věku nemá ještě dítě povědomí o sobě sama a nechápe svojí osobu jako samostatnou bytost. Stále si vynucuje pozornost matky a potřebuje ji k bezpečnému objevování okolního světa. Explorační chování dítěte se objevuje, když má na blízku svou matku a má tak pocit bezpečí. Batole ještě není natolik vyztřálé, aby dokázalo trávit čas pouze samo se sebou, a nedokáže si ještě hrát samo, aniž by nebyla přítomna alespoň fyzicky jeho matka. Takto malé dítě není ani dostatečně sociálně vyztřálé na to, aby si mohlo zúčastněně hrát s vrstevníky a při hře kooperovalo s ostatními.

Kolem třetího roku prochází dítě důležitou psychickou změnou, kdy si začne plně uvědomovat samo sebe, což je důležitý předpoklad k tomu, aby mohlo adekvátně fungovat ve společnosti. Zhruba v této době dítě nastupuje do mateřské školy. Dítě je již emocionálně i komunikativně připravené na to, aby trávilo čas s ostatními dětmi a začalo se učit prosociálnímu chování a vstupuje do prvních mimo rodinných interakcí s vrstevníky. U mladších dětí se často objevuje paralelní hra.

Dítě je sice ve společnosti ostatních dětí, ale jen zřídka se zapojuje do volné hry s ostatními. Skupinka dětí se tak hraje vedle sebe, ale každý má svou vlastní činnost. V prvním roce docházky do školky děti prožívají odloučení od rodičů často velice emotivně a na změnu ve svém životě si dlouho zvykají.

Starší předškolní děti se postupně učí spolupracovat s vrstevníky a jejich hra začíná být čím dál více společná. Děti aktivně vyhledávají společnost svých kamarádů, do školky se těší a převážnou většinu času tráví společnou hrou. K tomu, aby se mohla u dětí sociální hra dobře vyvíjet, si musí osvojit pravidla, která průběh takovéto hry umožňují. Děti se musí naučit dělit se o své hračky, neubližovat si, komunikovat spolu, umět si dostatečně naslouchat apod. Ve skupinové hře se děti učí dovednostem, které jsou velice důležité pro život ve společnosti, které bude uplatňovat po celý život. Starší děti již mají plně rozvinuté komunikační kompetence a jsou schopné verbalizovat své myšlenky, což umožňuje dobré fungování při společné hře. Děti často své činnosti nahlas komentují a mají potřebu sdílet s okolím to, co právě dělají. Sociální hra se asi nejvíce objevuje u hry na role, kdy si skupinka dětí vytváří herní prostředí a každý v této hře hraje svou určenou roli. „I když je v tomto typu her silný individuální potenciál, děti se po 5. roce dokáží o fiktivní rovině námětu domlouvat, pozorně si naslouchat, než když jde o běžná témata. Je v nich prostor pro „nekonečné“ doplňování akcí, protože je toho více dovoleno, jestliže nejsou omezeny realitou. To je další důvod, proč bývají tyto hry silně prožívány jak individuálně, tak skupinově a děti se dokáží do fiktivních námětů delší dobu vracet, což jim na jedné straně přináší šťastný pocit výjimečnosti (spojuje j hraní na něco, v čem se ostatní nevyznají) a na druhé straně mohou dále rozvíjet a doplňovat to, co v minulé hře ještě nevymyslely.“²⁰ Tento typ hry je pravděpodobně nejpromyšlenějším a nejnáročnějším na sociální obratnost dítěte.

2.2.3 Hra předškolního dítěte

V předškolním období se u dítěte objevují asi nejrozmanitější způsoby hry. Dítě má na hru dostatek času, ještě není zatíženo úkoly a povinnostmi spojenými se školní docházkou. V mateřské škole má dítě dostatek prostoru a času pro rozvíjení herních činností. Na druhou stranu je dostatečně kognitivně a sociálně vyspělé k tomu, aby bylo schopno vymýšlet plno různých a různě propracovaných her. Ve

²⁰ Kořátková, S. (2005). *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada., str 39.

starším předškolním věku děti převážnou většinu času tráví u her, u kterých spolu musejí komunikovat a domlouvat se na průběhu a pravidlech. Již v tomto věku se některé děti mohou projevovat více dominantně a iniciativně v prosazování svých pravidel a scénářů hry, a naopak některé děti více přizpůsobivé v přijímání průběhu hry.

U dětí předškolního věku jsou velice oblíbené pohybové hry, rády běhají a skákají a jsou u nich i velice oblíbené různé prolézačky. Malé dítě si i na obyčejné procházce vybírá trasu a terén, který je pro pohyb obtížnější a často odmítá jít po chodníku, kde nejsou pro něj žádné překážky, které by mohlo zdolávat. V mateřské škole tráví dítě čas převážně volnou hrou. V té se nejvíce objevuje hra na role. Každá školka je většinou vybavena hračkami a sestavami, které tuto hru umožňují. Předškolní dítě si již uvědomuje odlišnosti obou pohlaví a také to, že tyto rozdíly sebou přinášejí různé sociální role. Dívky si velice rády z různých sestav nábytku na hraní sestavují model domácnosti a hrají si na maminky. Tato role se ve hře objevuje velice často, jelikož se zde uplatňuje nápodoba vlastní matky, u které mají děti podrobně vypořádané návyky a chování a tyto vzorce chování pak dítě vnáší i do vlastní hry. U chlapců se na druhou stranu objevuje nápodoba výrazných mužských rolí. Často si vybírají dobrodružné situace. Rádi si hrají na „policajty“ na piráty nebo na vojáky.

Ve věku, kdy dítě dochází do mateřské školy má zpravidla již rozvinutou jemnou motoriku natolik, aby zvládlo různé konstrukční a tvořivé hry. Z různých kostek a stavebnic dokážou postavit například autodráhu nebo modely lodí a letadel, které však často konstrukčně neodpovídají skutečnosti, ale dítě tento nedostatek dokáže vynahradit svou fantazií. Děti tráví čas ve školce vedle hry také tvořivou činností, kterou většinou iniciuje paní učitelka. Většinou jsou to různé kresebné projevy dítěte a vyrábění různých předmětů, které rozvíjí manuální obratnost a zručnost.

V Rusku byl v roce 2011 realizován výzkum, který se zabýval herními preferencemi moderních předškoláků. Podle autorů si například chlapci vybírají bojové hry, konstrukční a počítačové hry častěji než dívky, které naopak dávají více přednost deskovým hrám, hrám „na rodinu“ nebo na různé profese. Preference hry se mění i podle věku. Například deskové hry hrají děti kolem 5. až 7. roku mnohem častěji než mladší děti. Z výzkumu také vyplývá, že předškolní děti si nejvíce

vybírají hračky v podobě dopravních prostředků, dále v podobě zvířat nebo tradičních panenek. Naopak nejméně atraktivní jsou pro děti hry vzdělávací.²¹

2.3 Specifika hry

2.3.1 Autismus a hra

V současné době není zcela známá příčina vzniku pervazivních vývojových poruch a na toto téma vzniklo mnoho různých teorií. Obecně je však přijímán názor, že vznik autismu zapříčiňuje souhra genetických předpokladů a organických faktorů. Dnes jsou známy tři hlavní typy pervazivní vývojové poruchy, a to sice Aspergerův syndrom, dětský autismus a atypický autismus.

Tyto formy se od sebe liší závažností poruchy a podobou projevů, ale základní charakteristiky mají společné. Poruchy autistického spektra se vyznačují selháváním v komunikačních dovednostech. Tyto děti mají velké obtíže osvojit si mluvenou řeč, nepoužívají skoro žádné neverbální komunikační prostředky a ty děti, které si řeč nějakým způsobem osvojí, většinou nejsou schopny reciprocity v rozhovoru, veškeré informace chápou doslovně a jejich řeč působí pedantsky. Autismus se vyznačuje výrazným selháváním v sociálních vztazích. Tyto děti jsou sociálně velice neobratné, nevyhledávají sociální kontakt, jsou velice samotářské a v některých případech se může zdát, že dítě vůbec nerozlišuje živé osoby od neživých věcí. Výrazné odchylky v chování dětí s autismem se projevují rigiditou a velkým odporem ke změnám v životě. Nepružnost se projevuje v myšlenkových procesech dítěte, ale také v přísném dodržování denní rutiny.²²

Tato rigidita se výrazně projevuje také ve hře dítěte s autismem. Pouze ve zcela výjimečných případech se objevuje symbolická hra a to spíše u lehčích forem autismu. Ve způsobech hry těchto dětí často nalezneme výraznou stereotypii a rigiditu. Velice častá je stereotypie především v pohybech a manipulaci s předměty. U autistických dětí se nejčastěji objevují senzo-motorické a funkční hry, a naopak velice zřídka fantazijní hry a to z toho důvodu, že tyto děti nejsou schopny si ve hře vytvářet představy a napodobovat situace a sociální role. „Děti s autismem využívají předměty v neměnné stereotypní hře, postrádají zkušenosti s jednoduchou

²¹ Sobkin, V. S., & Skobeltsyna, K. N. (No. 2, 2011). Game Preferences of Modern Preschoolers (Based on Survey among Parents). *Psychological Science & Education*, stránky 39-48.

²² Řičan, P., Krejčířová, D., & kol. (2006). *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada.

manipulací a kombinaci předmětů, které ostatní děti získávají během prvních let života. Také spontánní funkční hra je u dětí s autismem pozorována v mnohem menší míře. Hra dětí s autismem je popisována jako mechanická, bez přirozeného zájmu zkoumat svět.²³

2.3.2 Hra a mentální retardace

Mentální retardace je souhrnné označení vrozeného postižení rozumových schopností, které se projeví neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit. Je definována jako neschopnost dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje (méně než 70 % normy), přestože postižený jedinec byl přijatelným způsobem výchovně stimulován. Hlavními znaky mentální retardace jsou nedostatečný rozvoj myšlení a řeči, omezená schopnost učení a z toho vyplývající obtížnější adaptace na běžné životní podmínky. Limitovaný rozvoj rozumových schopností bývá spojen s postižením či změnou dalších schopností a s odlišnostmi ve struktuře osobnosti.

Mentální retardace je vrozená, dítě se již od počátku svého života nevyvíjí standardním způsobem. (Na rozdíl od demence, která vzniká později a je pro ni typický úbytek již rozvinutých schopností.).

Mentální retardace je trvalá, přestože je v závislosti na etiologii a kvalitě stimulace možné určité zlepšení. Horní hranice dosažitelného rozvoje jedince s mentální retardací je dána jak závažností a příčinou defektu, tak individuálně specifickou vhodností působení prostředí, tj. výchovných, výukových a terapeutických vlivů.²⁴

U dětí s lehčím a středně těžkým stupněm mentální retardace se objevují typy her stejné jako u dětí s plně rozvinutými mentálními schopnostmi. Složitost a náročnost hry na rozvoj psychických, ale i motorických funkcí je úměrná vzhledem ke stupni postižení dítěte. Děti s mentální retardací vyhledávají kontakt s ostatními dětmi, chtějí se zapojit do kolektivu a jsou plně sociálně rozvíjeny, proto se u nich objevují i různé podoby sociální hry, i když ne v tak propracované formě jako u dětí, které postižení nemají. V předškolním věku se lehce mentálně retardované děti většinou bez výrazných obtíží zařadí do kolektivu v běžné mateřské škole, ale pro

²³ Beyer, J., & Gammeltoft, L. (2006). *Autismus a hra*. Praha: Portal., str. 39

²⁴ Vágnerová, M. (2004). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.

případy, kdy plná adaptace do prostředí mateřské školy není možná, existují tzv. speciální mateřské školy.

„Speciální mateřská škola pro děti s mentálním postižením ve své výchovně-vzdělávací nabídce uspokojuje potřeby mentálně postiženého dítěte a vytváří optimální podmínky pro jeho rozvoj. Zajišťuje soustavnou individuální péči v kolektivu i mimo něj v oblasti rozvíjení řeči, myšlení, hrubé a jemné motoriky, sociálním i citovém vývoji, vždy v úzké spolupráci s rodinou. Děti jsou vedeny k samostatnosti, k sebeobsluze a odpovědnosti. Pomocí individuálních i kolektivních her se rozvíjí jejich smyslové vnímání, základní formy rozumové aktivity a spolupráce s jinými dětmi. Soustavně se rozvíjejí i praktické dovednosti a správné životní návyky“.²⁵

2.3.3 Hra a ADHD

„Děti trpící ADHD mají problémy s udržením pozornosti ve výraznější míře než normální děti stejného věku a pohlaví. Avšak souborný pojem deficit pozornosti je multidimenzionální a může se vztahovat k deficitu čilosti, vzrušivosti, výběrovosti podnětů soustředěné pozornosti, k těkavosti, k nedostatečnému rozsahu chápání atd.

Děti trpící ADHD mají největší potíže s udržením pozornosti či volního úsilí zaměřeného na plnění daných úloh.

Tyto potíže se obvykle projevují při herních testech typu World-testu, při nichž má dítě k dispozici volnou plochu a množství rozmanitých hraček; takové dítě si hraje s hračkami kratší dobu (méně vytrvá) a často a rychle přebíhá od jedné hračky k druhé. Nejvýrazněji se tyto obtíže projeví v situacích, jež nutí děti, aby udržely pozornost a soustředily se na těžkopádné, nudné, opakované úlohy, jako je například školní práce bez bezprostředního dohledu učitele, domácí úlohy nebo (obecněji) stálý (a nepříliš zajímavý) pracovní výkon.“²⁶

Jen pár studií se věnovalo souvislosti dyadické hry nebo zapojení zdravých herních kamarádů s dětmi s ADHD. Jedna výjimka byla studie Mashe a Johnsona zkoumající volnou hru mezi sourozenci, z nichž jeden měl ADHD. (Sourozenci jsou velmi často spoluhráči dětí s ADHD). Mash a Johnson zjistil, že chlapci s ADHD

²⁵ Švarcová, I. (2011). *Mentální retardace*. Praha: Portál., str. 64

²⁶ Paclt, I., & kol. (2007). *Hyperkinetická porucha a poruchy chování*. Praha: Grada., str 13

prokázali významně vyšší úroveň negativního chování (tj. hněv, odmítnutí, zastrašování a nesoulad), ve srovnání s ostatními chlapci.²⁷

2.4 Terapie hrou

Terapie hrou se nejvíce používá u dětí v předškolním věku a v mladším školním věku. V tomto období děti obecně nemají natolik vyvinuté verbální vyjadřování a dostatečnou introspekci k tomu, aby dokázaly věrohodně popsat své niterní pocity a prožitky. Děti, které prožívají nějaké trauma, mají velice často narušené verbálně komunikační schopnosti. Takovéto děti často koktají nebo mají opožděný vývoj řeči a občas se u nich objevuje selektivní či elektivní mutismus. Komunikace s těmito dětmi je velice složitá a v některých případech verbální komunikace naprosto vyloučená.

Hra v terapeutickém procesu je u dětí velice přínosnou metodou práce. Dítě má u terapeuta k dispozici hračky a hry prostřednictvím, kterých se může uvolnit, zapojit fantazii a nevědomě do hry projikovat své vlastní zážitky a pocity. „V období od předškolního po mladší školní věk je hra snad nejvýznamnější formou kontaktu dítěte s okolím i s vlastním intrapsychickým světem. Často je proto právě hra v tomto období klíčovým prostředkem psychoterapie. Její význam spočívá v poskytnutí příležitosti k sebevyjádření, hravému zpracování emočního napjetí, abreakci, umožňuje znovuprožití traumatizujících zkušeností za podmínek, kdy má dítě situaci v rukou“²⁸. Role terapeuta se mění podle toho, co je cílem dané terapeutické hodiny. Jestliže terapeut chce zjistit co nejvíce o dítěti, o fungování rodiny a o prožitcích a pocitech dítěte, nejúčinnější metodou je pozorování sputání hry a terapeut nijak do hry nezasahuje. V případě, kdy terapie má pomoci dítěti pochopit situaci a učít se nějaké nové vzorce chování, terapeut může vstupovat do hry a určitým způsobem jí řídit a pomáhat tak dítěti osvojit si způsoby chování v bezpečném prostředí hry. Hra umožňuje dítěti vyzkoušet si zvládání nových situací v pro něj bezpečném, známém a srozumitelném prostředí. Není zúzkostněno hrozbou trestu nebo osobního selhání. U dětí, u kterých se objevuje snížená intelektová úroveň, je mnohem

²⁷ Cordier, R., Bundy, A., Hocking, C., & Einfeld, S. (2011). Playing with a child with ADHD: a focus on the playmates. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, stránky 191-199.

²⁸ Vymětal, J. (2004). *Obecná psychoterapie*. Praha: Grada., str. 88

jednoduší chápat a přijímat informace od terapeuta prostřednictvím názorného a neverbálního způsobu komunikace skrze hru.

Pro terapeuta je velice důležitou metodou pozorování dítěte při hře. Sleduje, jak si dítě hraje, jaký typ hraček si vybírá, které naopak opomíjí. Další aspekty hry, které mohou terapeutovi hodně napovědět o fungování rodiny a o fungování dítěte v rodině je určitá flexibilita hry nebo naopak rigidita a ustálený vzorec hry. Ve hře se mohou objevovat výrazné agresivní prvky nebo se v ní může promítat osamocení dítěte a plno dalších emočních projevů, které odrážejí jeho skutečné emoční prožitky. Některé děti se mohou plně ponořit do hry bez jakéhokoliv kontaktu s okolním světem, proto by terapeut měl sledovat i kontakt dítěte s okolním prostředím a tendence uzavírat se sám do sebe. To může terapeutickou práci s dítětem značně ztěžovat. Dále by měl terapeut sledovat reakce dítěte k určitým limitacím hry. Reakce na to, že nemůže hračky rozbíjet a ničit, že terapeutická hodina má časové omezení a podobně.

U dětí, kterým nedělá problémy verbální projev, jsou velice přínosné slovní komentáře, kterými dítě hru doprovází. Mohou tak terapeutovi pomoci pochopit obsah hry dítěte a zamezit tak špatné interpretaci způsobu hry a chování dítěte při hře. Jestliže dítě (zejména starší dítě) zvládá při hře verbálně komunikovat s terapeutem a je s ním možný rozhovor, může tak terapeut s dítětem slovně pojmenovávat situace ve hře a doptávat se na souvislosti. Dítě tak může lépe pochopit proč a jak co dělá a zda se toto chování objevuje i v jeho skutečném životě. Slovní doprovod hry pomáhá v lepší spolupráci s dítětem a ve vzájemném pochopení a vytváření vztahu terapeuta a dítěte. Další přínosnou terapeutickou metodou u dětí, které se potřebují resocializovat a znovu navázat fungující vztahy s okolním světem je skupinová hra s vrstevníky. Dítě se učí komunikovat a spolupracovat s ostatními dětmi. Zkouší si nové sociální role a simuluje nové životní situace a má možnost zpětné vazby od ostatních dětí.

Jako v každém terapeutickém přístupu je i v případě hrové terapie s dítětem jedním z nejdůležitějších aspektů vytvoření důvěrného a pozitivního vztahu terapeuta a klienta, v tomto případě dítěte. Další překážkou, kterou si terapeut, který pracuje s dětmi, musí uvědomit, je to, že dítě v předškolním věku nedokáže ještě plně odlišovat realitu od fantazie. Dítě do věku přibližně 4 – 5 let nedokáže spolehlivě určit, co se skutečně stalo, a co si pouze vymyslelo. „Při vybavování vzpomínek na údobí předškolního věku je pravděpodobně mimořádně obtížné odlišit stopy po

reálných zážitcích od dětských fantazií. Podle mínění vývojových psychologů je v tomto věku schopnost rozlišovat mezi realitou a fantazií značně nejistá²⁹. Terapeut tak musí u takto malých dětí počítat s tím, že ne vše, co dítě do hry projikuje vychází z reálných situací, které dítě skutečně prožilo. Musí velice citlivě interpretovat chování dítěte.

²⁹ Plháková, A. (2010). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia., str 223

3. Praktická část

3.1 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je pozorovat hru dítěte v prostředí mateřské školy a toto pozorování srovnat s herním chováním dítěte v domácím prostředí tak, jak ho vnímá jeho matka. V mateřské škole dítě tráví čas v kolektivu s ostatními dětmi a musí proto svou hru přizpůsobovat tomu, že většinou nemá dostatek prostoru hrát si pouze samo, musí se o hračky dělit a v herní interakci s ostatními dětmi se hra nemůže podřizovat pouze jeho přání a jeho hernímu scénáři. V mateřské škole má dítě k dispozici pravděpodobně variabilnější a větší množství hraček, než jaké má doma.

Naopak v domácím prostředí by měl být dítěti dán prostor pro jeho volnou hru, podle jeho přání a fantazie, aby se hra mohla zcela řídit scénáři, které si dítě samo vymyslí. Pokud má dítě nějaké věkově blízké sourozence, tráví většinu času společnou hrou a dítě tak musí své sociální dovednosti uplatňovat i doma. S rozvojem moderních technologií se i do hry dítěte mohou promítat některé prvky z počítačových her a televizních pořadů. Mnoho dětí také vyžaduje módní hračky, které zná z televizních reklam.

Výzkum je zaměřený na popis konkrétního herního chování dítěte a na srovnání tohoto chování v mateřské škole a doma. Obě tato prostředí se od sebe liší v mnoha aspektech, např. v přístupu k dítěti, v sociálním zázemí pro dítě, ale také v rozličnosti podnětů, kterých může dítě ve své hře využívat a bezesporu také v tom, jaký pocit bezpečí v těchto prostředích dítě může mít. Proto by se dalo předpokládat, že hra dítěte se bude v těchto různých prostředích značně lišit. Pomocí případových studií zaměřených na herní chování dítěte se výzkum snaží objasnit, do jaké míry se hra dítěte liší ve výše jmenovaných prostředích, v jakých konkrétních situacích a jaké konkrétní chování se tedy u dítěte objevuje.

Výzkum se také zaměřuje na některé prvky vyskytující se v domácím prostředí, které by mohly ovlivňovat hru dítěte v mateřské škole jako například to, jaké sourozenecké skupině dítě vyrůstá nebo, u dětí velice oblíbené a ve společnosti diskutované téma, sledování televize a počítačové hry. Tato média mohou dětskou hru také ovlivňovat a dítě se může do jisté míry inspirovat, proto výzkum sleduje i tyto determinanty. Naopak nástupem dítěte do mateřské školy se mohou změnit způsoby hry v domácím prostředí. Výzkum se snaží popsat dětskou hru i pomocí tohoto aspektu.

Cílem není výsledky interpretovat pro celou populaci předškoláků v ČR. Na základě pěti účastníků, nelze výsledky herního chování generalizovat jako chování objevující se u všech dětí. Hru determinuje mnoho faktorů, nejen různé typy prostředí, ale také věk dítěte, aktuální emocionální rozložení, kognitivní dispozice a mnoho dalších. Zkoumat a srovnávat všechny tyto vlivy by bylo velice obsáhlé, proto se výzkum zaměřuje pouze na faktor prostředí, ve kterém se herní chování projevuje. Pomocí případových studií zaměřených pouze na hru dítěte lze získat povědomí o tom, jak konkrétní dítě uplatňuje své vlastní způsoby hry a jak se tyto způsoby mění v závislosti na změně prostředí.

3.2 Výzkumné otázky

Pro účely výzkumu byly stanoveny výzkumné otázky, které by měly obsáhnout běžné herní chování předškoláka a zjistit vliv různého prostředí na hru dítěte. U každé případové studie se výzkum zaměřil na tyto otázky:

Hlavní výzkumná otázka:

Jaký vliv mají různá prostředí na hru dítěte v předškolním věku, a to konkrétně prostředí mateřské školy ve srovnání s domácím prostředím?

Dílčí výzkumné otázky:

- 1) Jaké hračky si předškolní dítě vybírá nejčastěji ke své hře?
 - jaké v domácím prostředí
 - jaké v MŠ
- 2) Jaký typ hry se u předškolního dítěte nejčastěji objevuje?
 - jaké v domácím prostředí
 - jaké v MŠ
- 3) Jak sourozenci ovlivňují herní chování dítěte?
- 4) Jak ovlivňuje hru dítěte sledování TV a počítačové hry?
- 5) Jak se změnila hra dítěte v domácím prostředí po nástupu do MŠ?

3.3 Prostředí výzkumu

Výzkum byl realizován v mateřské škole na malém městě v Jihočeském kraji. Tato školka má čtyři třídy, kde jsou děti rozděleny podle věku. Výzkum probíhal konkrétně ve třídě pro nejstarší předškolní děti, které jsou ve školce poslední rok před nástupem na základní školu. Do třídy dochází kolem 20 dětí vyváženě podle pohlaví. Hra byla u dětí sledována při ranní a dopolední volné hře a následně byl proveden rozhovor s jejich matkou.

3.4 Výzkumný vzorek

Výběr výzkumného vzorku probíhal pomocí metody samovýběru, kdy všem rodičům dětí v jedné ze tříd mateřské školy byly poskytnuty informace v písemné formě (viz [Příloha 1](#)), a rodiče sami uvážili, zda se chtějí výzkumu účastnit a souhlasit i s pozorováním jejich dítěte při hře v mateřské škole.

Do výzkumu se zapojilo pět rodičů (ve všech případech to byly matky dítěte) a jejich děti ve věku od 5 do 7 let. Objektem výzkumu byly tři dívky a dva chlapci a jména všech dětí byla změněna:

Adéla – První dívka je ve věku 6;2 let. Dívka má starší sestru ve věku 14 let a bratra, kterému je 10. Do mateřské školy nastoupila v pěti letech a dochází tam již sedm měsíců. Dle mého názoru je dívka velice klidná, přizpůsobivá a není příliš komunikativní.

Adam - Další je chlapec ve věku 5;8 let. Chlapec má jednoho bratra, kterému je 22 let, a s ním se stýká jen o víkendech. Dále má staršího nevlastního bratra, kterého vidá pouze občas. Ani jeden z bratrů s chlapcem nežije ve společné domácnosti. Ve školce je spíše pasivní, do dění se příliš nezapojuje a u žádné hry dlouho nevydrží.

Barbora - Další dívce je 6;2 let. Tato dívka chodí do mateřské školy společně se svou o rok a půl starší sestrou, a to i do stejné třídy. Do školky nastoupila před dvěma lety ve čtyřech letech. Dívka má navíc ještě starší sestru, které je 11 let. Dívka je komunikativní a v kontaktu s mladšími dětmi velice starostlivá.

David - Chlapec ve věku 5;8 let má mladší sestru, které jsou 2;6 roků. Do mateřské školy nastoupil v 5 letech, ale i po 8 měsících celodenní docházky zcela nezvládl adaptaci v MŠ. Po odchodu matky se mu stýská a zhruba hodinu pláče a nezapojuje se do dění ve školce.

Dana - Poslední je dívka ve věku 5;0 let. Má starší sestru, které je 12 let. Dívka navštěvuje mateřskou školu již od 2;5 let věku, tedy dva a půl roku. Je velice komunikativní a má velice dobře rozvinuté verbální schopnosti.

Jako výzkumný vzorek lze označit i rodiče těchto dětí, u kterých pomocí rozhovoru bylo zjišťováno jejich vnímání hry dítěte v domácím prostředí. Ve všech konkrétních případech se do výzkumu přihlásily matky, a to nejspíše z toho důvodu, že matky velice dobře znají chování svých dětí a mají ucelenější přehled o tom, jak se u dítěte herní chování vyvíjelo.

3.5 Metody výzkumu

Pro výzkum bylo využito dvou výzkumných metod.

3.5.1 Pozorování

Pro zjišťování typického herního chování konkrétně u každého dítěte bylo využito pozorování. Jako výzkumník jsem sledovala hru dětí nejprve orientačně asi 3 až 6 hodin týdně po dobu přibližně 6 měsíců. Pozorování bylo extrospektivní a zúčastněné, jelikož jsem se, jako výzkumník, začlenila do kolektivu v MŠ a v rámci kolektivu jsem zastávala určitou sociální roli. Většina dětí (a to i těch, které nebyly součástí výzkumu) mne aktivně zapojovalo do svých her a přijalo mě jako součást třídy. Jelikož děti neznaly konkrétní důvod, proč v mateřské škole jsem, a o výzkumu nic nevěděly, dalo by se pozorování označit za skryté. Účel mé přítomnosti ve školce jsem neskrývala záměrně, podle mého názoru by děti nebyly schopné výsledky záměrně zkreslovat, ale ani nebyla potřeba dětem nijak vysvětlovat důvody pozorování jejich hry.

Během jednoho týdne proběhlo podrobnější pozorování herního chování konkrétně u každého dítěte zařazeného do výzkumu podle pozorovacího schématu, který jsem pro tento účel sestavila. (viz [Příloha 2](#))

3.5.2 Rozhovor

Rozhovor s matkou jsem zvolila jako vhodnou metodu ke zjištění způsobů hry dítěte v domácím prostředí. Matky zpravidla znají důvěrně chování svých dětí a dokážou důvěryhodně poskytnout obraz herních způsobů svých dětí.

Herní chování dítěte je téma, u kterého jsem předpokládala, že by matky měly pouze minimální tendence záměrně zkreslovat informace. Matky často dlouhodobě

pozorují hru svých dětí, a proto jejich vnímání hry má větší výpovědní hodnotu než by mělo krátkodobější pozorování hry dítěte v domácím prostředí ze strany výzkumníka.

Rozhovor byl polostrukturovaný, připravila jsem si pouze okruhy, kterých se bude rozhovor týkat podle mnou zvolených výzkumných otázek. (viz [Příloha 3](#))

3.6 Výsledky

3.6.1 Adéla

Dívce je 6;2 let, má starší sestru ve věku 14 let a bratra, kterému je 10. Do mateřské školy nastoupila v pěti letech a dochází tam již sedm měsíců. Podle mého pozorování, je dívka velice klidná, přizpůsobivá a není příliš komunikativní.

Rozhovor

Dívka má doma nejoblíbenější hračky převážně panenky. Podle matky nemá nějaký typ hry, který by hrála nejčastěji, hraje si celkově na všechno a s různými typy hraček. Ovšem velice ráda si v kuchyňce hraje na to, že vaří. Tento způsob hry je u ní velice oblíbený. Dívka nemá žádnou hru, která by jí vůbec nebavila, dokáže si hrát se vším, nic jí nevadí a je velice přizpůsobivá. Na svou volnou hru má odpoledne dostatek času, tráví ho tím, že si hraje se sourozenci nebo sama. Na žádné kroužky nechodí.

Vztah se sourozenci má celkově hezký, i když se občas perou. Se starší sestrou si velice často hrají „na maminky“, každá má svou panenku, o kterou se stará a s bratrem si ráda hraje s kostkami a autíčky. Jeden čas si podle matky hráli také často na školu. Dívka se stýká mimo mateřskou školu s vrstevníky, má kamaráda ze sousedství, který je přibližně ve stejném věku. S ním si hraje často venku a to převážně pohybové hry s míčem, nebo jezdí na kole a celkově si dokážou hrát s čímkoliv. Ke hře dívka preferuje spíše vrstevníky.

Hru na počítači má dívka zakázané od rodičů a to z toho důvodu, že jeden čas hrála na počítači „propadla“, proto se rodiče rozhodli, že dívence na čas počítač zakážou. Na televizi se dívá, ale nijak zvlášť to nevyžaduje. Podle matky stráví sledováním televize za celý den kolem pěti až šesti hodin. Nejraději má dětské pořady. Matka si nevzpomíná, že by se její dcera při hře nechala nějak výrazně ovlivnit televizí, ale prý si občas hraje na princezny z pohádek. Hračky prezentované v reklamách dívka vyžaduje a rodiče jí je pořizují. Přesto nemá výrazně vyhraněné preference ve výběru hraček, má oboje, jak módní hračky z reklam, tak i ty tradiční

neznačkové. Do mateřské školy nastoupila v pěti letech a adaptace probíhala celkem bezproblémově. Podle slov matky si občas popláče, ale jinak to zvládá dobře, Po nástupu do školky si matka všimla, že je dívka celkově klidnější, dříve prý byla roztěkaná a u ničeho nevydržela. Nyní ji všechno více baví a déle u všeho vydrží, více jí začalo bavit kreslení a občas dělá s maminkou to, co dělali ve školce.

Pozorování

Během pozorování dívka neopakovala nějaké časté způsoby hry, ani neměla nějak výrazně oblíbené hračky. Každý den po příchodu do školky dlouho chodila po třídě a pozorovala ostatní děti při hře. Často spíše hledala ke komu se do hry připojit, sama si hry moc často nevymýšlela, spíše čekala, až jí někdo z dětí ke hře přizve. Pokud se do nějaké hry zapojila, držela se scénáře, který vymyslely ostatní, sama se do vymyšlení nepouštěla. Podřizovala se přáním a průběhu hry, které vymýšleli ostatní, nejčastěji dívky. Ve výběru herního partnera nebyla vyhraněná, u konstrukčních her se připojila a pomáhá i chlapcům.

Při pozorování se připojila ke hře k chlapci, který stavěl autodráhu. Celou hru slovně příliš nedoprovázela, přijímala příkazy od chlapce kam, co má postavit a spíše se ho ptala, co má udělat, než aby stavbu nějak sama iniciovala. Průběh hry spíše sledovala, než aby se do ní sama aktivně zapojila. Po stavění autodráhy s chlapcem společně stavěli puzzle. Od chlapce přijímala příkazy kam jaký dílek umístit apod.

Když chlapce přestalo skládání bavit, odešel si hrát s dětmi, dívka chvíli chodila po třídě a pozorovala, ke komu by se mohla připojit. Nakonec si začala sama kreslit na stírací tabuli. Nakreslila zeburu, sluníčko a trávu. Jiná zvířata ani detaily na obrázku nebyly. Poté mi popsala co je na obrázku, ale víc k tomu nedoplnila. Žádný děj nebo příběh k obrázku nepřipojila.

Dalším typem hry, který byl u dívky pozorován, byla hra na role. Společně s dalšími dvěma dívkami si hrály „na maminky“. Z nábytku na hraní si sestavily domeček a společně se staraly o panenky. Pozorovaná dívka průběh hry nijak neurčovala, nechala se vést od ostatních dívek. Hru slovně příliš nedoprovázela, nediskutovala s dívkami o scénáři hry, ani v rámci své role se příliš slovně nevyjadřovala. Více se zaměřila na manuální činnosti, jako například připravovala jídlo z maket potravin, převlékala panenky, uklízela postavený domeček apod.

V průběhu hry dívka nepoužívala žádné herní scénáře, které by byly inspirovány televizí nebo počítačovými hrami. Z domova si občas nosí módní hračky prezentované v televizních reklamách.

3.6.2 Adam

Chlapec je ve věku 5;8 let. Má jednoho bratra, kterému je 22 let, a s ním se stýká jen o víkendech. Dále má staršího nevlastního bratra, kterého vidá pouze občas. Ani jeden z bratrů s chlapcem nežije ve společné domácnosti. Ve školce je spíše pasivní, do dění se příliš nezapojuje a u žádné hry dlouho nevydrží.

Rozhovor

Z rozhovoru s matkou vyplývá, že chlapec nemá žádnou zvláště oblíbenou hračku, pouze na spaní má plyšové prasátko, s kterým si ovšem nehraje. Později v rozhovoru si vzpomněla, že poslední dobou si velice oblíbil matčin tablet, který se naučit ovládat a hraje na něm hry. Velice oblíbenou hrou u chlapce je hra s auty. Podle matky si hraje tak, že s modely aut jezdí, parkuje do garáže apod. Rád také něco tvoří a má velice oblíbenou hru s vláčky na kolejkách. Vůbec si nestaví ani nehraje s klasickými dřevěnými kostkami, spíše preferuje stavebnice. Na svou hru má po příchodu z mateřské školy dostatek času, žádné plánované společné aktivity rodina nemá a chlapec nechodí ani na žádné kroužky.

Svého nevlastního bratra chlapec vnímá jako dalšího dospělého a na svého staršího bratra podle matky velice žárlí. Bratr jezdí za rodinou občas o víkendech a chlapec ho vnímá spíše negativně. Se svými sourozenci si vůbec nehraje. Rodina bydlí na vesnici a chlapec se pravidelně stýká se svými vrstevníky. Má kamarádku ze sousedství ve svém věku, se kterou si nejčastěji hraje s koníky. Dále má také kamaráda, který je o dva roky starší, se kterým nejčastěji staví dráhy, hrají si s autíčky a v létě tráví čas hrou na pískovišti. Chlapec mnohem více preferuje hru s vrstevníky než s dospělými.

Chlapec počítačové hry vůbec nehraje, jelikož neumí počítač ovládat a matka ho to podle jejích slov vůbec nechce a nebude učit. Na televizi se dívá rád, a to především na pohádky. Matka si nevzpomíná, že by se někdy chlapec nechal ve své hře inspirovat nějakým televizním pořadem. Módní hračky z reklam by chlapec chtěl od rodičů kupovat, ale ti mu je nepořizují a chlapec sám je nijak zvlášť nevyžaduje. Chlapec ani nijak výrazně nepreferuje, jak módní hračky, tak hračky tradiční má rád jakýkoliv typ hraček.

Do mateřské školy chodil nejprve dva dny v týdnu a od čtyř let chodí pravidelně. Příchody do školky jsou dodnes problematické, podle slov matky jí stále „hraje divadlo a podle učitelek je to pouze divadlo. Takovéto scény prý matce dělá, i když ho nechává u babičky.“ Chlapec je na matku fixovaný, jelikož se vrátila brzy do

zaměstnání, tak se jí chlapec zdá nedomazlený. Po nástupu do mateřské školy si chlapec více doma zpívá a více vyžaduje kontakt s vrstevníky.

Pozorování

Chlapec si v mateřské škole nejčastěji hrál s modely aut nebo s různými kostkami a stavebnicemi. U žádné hry ale dlouho nevydržel a brzy ho přestávaly bavit. Velice často chodil po třídě a pozoroval ostatní děti při hře. Mnohem delší dobu vydržel sledovat ostatní děti při jejich hře a jen zřídka se aktivně zapojil. Celkově byl chlapec spíše pasivní, měl pomalé pracovní tempo a byl velice rychle unavitelný. Na druhou stranu měl občas i chvíle, které trávil aktivní pohybovou hrou, například běhal, skákal přes překážky apod. Ovšem tato herní aktivita u něj trvala pouze chvíli. Při společných aktivitách iniciovaných ze strany paní učitelky se nechtěl vůbec zapojovat, a to převážně pokud šlo o společné cvičení nebo pohybové hry. Chlapec preferoval spíše individuální hru nebo hru s jedním kamarádem nejčastěji s chlapce. Často také vyprávěl dospělým své zážitky, a to více než vrstevníkům. Žádné herní chování inspirované televizí ani počítačovými hrami se u chlapce během pozorování nevyskytlo.

Během pozorování si chlapec nejčastěji hrál s dřevěnými kostkami nebo se stavebnicí, ze které stavěl autodráhu, a poté po ní jezdil s modelem autíčka. Na stavbě autodráhy se podílel ještě jeden jeho kamarád. O herním scénáři a o podobě stavby spolu chlapci diskutovali a domlouvali se. Chlapec zvládal uzavírat kompromisy a přijímat názory a nápady ostatních. Nebyl konfliktní, když se ve hře vyskytnul nějaký problém, tak ho hra přestala bavit a odešel.

Další hra, která se u chlapce vyskytla, byla hra „na policajta“. Tuto hru hrál zcela sám, sestavil si ze stavebnice model pistole a řekl, že hlídá „pivovar“, který si z velkých dřevěných kostek postavili ostatní chlapci. Do stavby se vůbec nezapojil, pouze si vymyslel postavu policisty a sledoval ostatní děti, jak si hrají.

Během intenzivnějšího pozorování se objevila i u chlapce celkem vzácná pohybová hra. Společně se stejnou starou dívkou si sestavili překážkovou dráhu s prolézačkami a houpačkami přes které přelézali, a poté začali hrát na honěnou. Dívka, která je sice ve stejném věku, ale fyzicky mnohem menší, se snažila chytit chlapce, který před ní utíkal. Tato hra trvala pouze chvíli, chlapec se brzy unavil, a to mnohem dříve než dívka.

3.6.3 Barbora

Této dívce je 6;2 let. Chodí do mateřské školy společně se svou o rok a půl starší sestrou, a to i do stejné třídy. Do školky nastoupila před dvěma lety ve čtyřech letech. Dívka má navíc ještě starší sestru, které je 11 let. Dívka je podle mne komunikativní a v kontaktu s mladšími dětmi velice starostlivá.

Rozhovor

Z rozhovoru s matkou dívky vyplývá, že v domácím prostředí jsou její nejoblíbenější hračky panenky, a to jak v podobě miminek, tak i Barbie a ještě více oblíbené má panenky Winx. S panenkami si často hraje na maminku nebo si hraje s Barbie a Winx v domečku pro panenky a vymýšlí si různé příběhy a děj. Dívka si v domácím prostředí vůbec nehraje s auty, kostkami a stavebnicemi a celkově doma vůbec nemají typicky klučičí hračky, vzhledem k tomu, že má pouze sestry. Na svou hru má dívka doma dostatek času na žádné kroužky nechodí ani nemají v rodině společné pravidelné aktivity.

Se sestrami má velice hezký vztah. Nejstarší sestra se o ty mladší často stará, dokonce je i cestou do školy doprovází do školky. S prostřední dcerou si ta nejmladší hraje nejvíce a společnou hrou tráví spoustu času. Nejčastěji si hrají s panenkami na maminky apod. a občas si spolu s nejstarší sestrou hrají na školu, kdy je nejstarší sestra v roli paní učitelky. Mimo mateřskou školu se nejčastěji stýkají se svým bratrancem, kterému jsou 2;5 roku. Bratrance bere spíše jako vlastního bratra, ráda se o něj stará a hraje si s ním, i když matce občas připadá, „že si ho plete s panenkou“. Ke své hře preferuje spíše děti než dospělé. Dospělé do svých her příliš nezapojuje.

Podle matky počítačové hry nehraje ani o ně nemá zájem. Raději si hraje s hračkami. Na televizi se dívá, a to hlavně na dětské pořady a pohádky. Matka si nevzpomíná, že by u dívky pozorovala nějakou hru přímo inspirovanou televizí. Hračky, které jsou prezentované v televizních reklamách, dívka vyžaduje, a to hlavně panenky Winx a rodina dcerám tyto panenky a jiné módní hračky pořizuje. Celkově dává dívka přednost těmto módním panenkám před těmi tradičními.

Dívka nastoupila do mateřské školy do stejné třídy společně se svou sestrou, a proto byl nástup do mateřské školy pro obě dívky poměrně bezproblémový. Matka si nevzpomíná, že by se po nástupu do školky nějak změnila hra u dívky nebo nějak její chování.

Pozorování

Výběr herního partnera dívky v mateřské škole byl výrazně ovlivněn tím, že chodí do stejné třídy se svou o rok a půl starší sestrou. Dívky mají velice podobné herní chování a preference hraček, a proto si obě dívky hrály většinou spolu. Do svých her zapojovaly často i ostatní a pozorovaná dívka se úplně vyhýbala individuální hře. Obě sestry si často nosily z domova módní hračky, a to převážně panenky. Nejčastější způsoby hry u dívky byly hry na role, Často si hrála s panenkami, o které pečovala. Dívka hru doprovázela slovními komentáři, vymýšlela scénář hry, ale dávala prostor i ostatním dívkám. Pokud se ve třídě vyskytovaly i mladší děti měla dívka velkou potřebu se o ně starat, a to hlavně pokud šlo o chlapce kolem dvou a půl let věku. O péči o malé děti měla větší zájem než o hru s vrstevníky. V průběhu pozorování se u dívky neobjevil žádný herní prvek převzatý z televize nebo počítačových her, pouze výběr hraček byl u ní ovlivněn televizní reklamou.

Během pozorování se u dívky objevila pohybová hra. Společně ještě s dalšími dvěma dívkami si sestavily dráhu z prolézaček a různých překážek. Poměrně dlouho vydrží u různých pohybových her v podobě různých překážkových drah, ráda se houpe na houpačce nebo hraje s dívkami na honěnou.

Další hra, kterou trávila dívka čas v mateřské škole, byla u ní často se vyskytující hra "na maminku". S dalšími dvěma dívkami si sestavily z nábytku na hraní model bytu a každá dívka měla panenku, o kterou se starala. Žádná z dívek neměla ve hře dominantní pozici a na herním scénáři se domlouvaly společně. Zkoumaná dívka je při hře nekonfliktní, nemá potřebu hru řídit a dokáže s ostatními dobře spolupracovat.

Posledním typem hry, který se u dívky objevil, byla hra s panenkami Winx. Z domova si nosí společně se sestrou tyto panenky, které pak převlékají a vymýšlí si pro ně různé příběhy a děj hry. Dívka se jakoby v duchu převtělí do panenky a přebírá její roli. Mluví za roli panenky a vede s ostatními rozhovory. Celá hra je postavena pouze na verbálním projevu a manipulace s panenkami je jen minimální. V této hře dívka podrobně popisuje děj hry a hru doprovází slovními komentáři.

3.6.4 David

Chlapec ve věku 5;8 let má mladší sestru, které jsou 2;6 roků. Do mateřské školy nastoupil v 5 letech, ale i po 8 měsících celodenní docházky zcela nezvládl adaptaci v MŠ. Po odchodu matky se mu stýská a zhruba hodinu pláče a nezapojuje se do dění ve školce.

Rozhovor

Podle rozhovoru s matkou jsou u chlapce v domácím prostředí nejoblíbenější hračky modely traktorů. Nejčastěji si hraje tak, že vezme traktor, jezdí si s ním a nakládá a vykládá různé předměty a hračky. Během rozhovoru matku nenapadl žádný způsob hry, který by chlapce vyloženě nebavil, podle ní vydrží alespoň chvíli u všeho, ale nakonec si stejně hraje nejčastěji s traktory. Na svou volnou hru má po příchodu ze školky dostatek času, nechodí ani na žádný kroužek, ani nemají v rodině předem daný odpolední program. Ve všední dny tráví odpoledne volnou hrou doma a občas u babičky s bratranci a sestřenicemi doma nebo na hřišti.

Se sestrou má občas velice vřelý vztah, ale občas se spolu perou. Podle matky si spolu hrají často, a to převážně s modely traktorů, které má v oblibě i jeho mladší sestra. Mimo mateřskou školu se chlapec stýká převážně s bratranci a sestřenicemi a má i o dva roky staršího kamaráda, s kterým tráví čas na hřišti spolu s dalšími dětmi. Celkově preferuje hru spíše s vrstevníky, než s dospělými.

Podle matky se chlapec zajímá o počítačové hry a má svou oblíbenou hru, ve které je jeho postavička v bludišti a musí sbírat poklad a při tom ho honí skřítek. Hrou na počítači stráví přibližně půl hodiny denně. Na televizi se moc často nedívá, ale před časem měl velice oblíbenou pohádku Pat a Mat a celkově ho v televizi zajímají pouze pohádky. Od rodičů občas vyžaduje autíčka Hot Wheels prezentované v televizních reklamách, ale častěji si přeje modely traktorů, které nejsou módními hračkami. Celkově preferuje spíše tradiční modely dopravních prostředků před módními hračkami.

Chlapec nastoupil do mateřské školy v pěti letech. Před tím byl s matkou doma, adaptace v MŠ je stále problematická, a to i po osmi měsících celodenní docházky. Na každý příchod reaguje pláčem. Podle matky se ovšem změnil jeho zájem o vrstevníky po tom, co začal chodit do mateřské školy. Začal se s vrstevníky více stýkat a více si s nimi hrát.

Pozorování

Chlapec si v mateřské škole nejčastěji hrál s modely aut, traktorů a jiných dopravních prostředků. Často si nosil i modely aut z domova, popřípadě využíval ke hře ty, které jsou k dispozici ve školce. Během pozorování společně s dvěma dalšími chlapci stavěl z dřevěných kostek hrad. Chlapec pomocí svého z domova přineseného nákladního auta přivázel kostky na stavbu hradu. Do stavby se vůbec nezapojoval, držel se pouze svého úkolu. Ve hře se řídil příkazy ostatních, ale do hry vnášel i své vlastní nápady. Snažil se na scénáři hry domlouvat. V průběhu hry se od ostatních odpojil a začal si hrát sám na koberci s motivem autodráhy. Dlouho si vydrží hrát sám, jezdit s modely aut po autodráze nebo si z různých kostek staví vlastní model dráhy pro auta. Svou hru příliš slovně nedoprovází, pokud je někdo nablízku, spíše v průběhu mluví o svých zážitcích, které nemají s hrou nic společného.

Další hra, která se u chlapce objevila během pozorování, byla stavba pirátské lodě z velkých dřevěných kostek. Na stavbě se podílela většina chlapců ze třídy, asi osm dětí. Do hry se zapojil až v průběhu stavby, na vymýšlení postupu hry se moc nepodílel, spíše dělal to, co mu řekli ostatní. Během hry se nepouští do konfliktu a ve větší skupině dětí, která se na hře podílí ani iniciativně nevymýšlí herní scénář. Nakonec si spíše hrál sám na modelu lodi stranou od ostatních, na to, že loď řídí.

Takovýto typ hry ve větší skupině dětí se u něj objevovala zřídka. Dával přednost individuální hře nebo hře s jedním kamarádem. Chlapec po příchodu do školky dlouho plakal a stěžoval si, že se mu stýská po mamince. Po příchodu do školky chodil po třídě a nezapojoval se do hry s dětmi, ani si nezačínal hrát sám. To trvalo kolem půl hodiny. Potřeboval zabavit od paní učitelky nějakým úkolem nebo se do dění ve školce zapojil až po dlouhé době. Jakmile si začal hrát nebo se zabavil, přestal úplně plakat. Ve své hře v mateřské škole nijak nevyužíval napodobované prvky z televizních pořadů nebo počítačových her. Do školky si nenosil žádné módní hračky z reklam, popř. měl jednu sběratelskou figurku. Při výběru herního partnera si vybíral výhradně chlapce, jelikož dívky o modely dopravních prostředků nejevily zájem. Rád si také hrál s mladšími dětmi a dával jim ke hraní přednost před stejně starými vrstevníky, s mladšími dětmi mohl mít rozhodující slovo ve vymýšlení her a sám určoval způsob hry a měl hru pod kontrolou.

3.6.5 Dana

Poslední je dívka ve věku 5;0 let. Má starší sestru, které je 12 let. Dívka navštěvuje mateřskou školu již od 2;5 let věku, tedy dva a půl roku. Je velice komunikativní a má velice dobře rozvinuté verbální schopnosti.

Rozhovor

V domácím prostředí jsou u dívky nejoblíbenější hračky panenky a podle matky má také velice oblíbené kabelky. Velice často si doma hraje „na paní učitelku ve školce“, učí panenky a ona sama sedí u stolu a hraje si na to, že něco píše. Také si velice často hraje na maminku, kdy do hry zapojuje celou rodinu. V oblíbě má také různé společenské hry, jako například Dostihy a sázky, pexeso, Černého Petra a další. Podle matky nerada kreslí, nehraje si s autíčky a celkově s žádnými typicky klučíčovými hračkami. Nemá ráda ani kostky a stavebnice. Dívka dříve chodila na taneční kroužek, ale nyní již na žádný kroužek nechodí. Po příchodu ze školky tráví tedy čas svou vlastní hrou, do které často zapojuje celou rodinu. Ke hře vymýšlí scénáře a určuje každému jeho roli.

Se starší sestrou má celkově hezký vztah, jen poslední dobou sestru moc nebaví si s ní hrát, protože dívka vyžaduje, aby jí její starší sestra poslouchala. Na druhou stranu se sestry navzájem brání a mají spolu hezký sesterský vztah. Nejčastěji spolu hrají společenské hry a dívku docela baví i malovat, pokud maluje i její sestra. Dívka se mimo mateřskou školu stýká s příbuznými dětmi, které jsou o pár let starší než ona, a s mladšími dětmi, které spíše opatruje. Dívka si celkově mnohem více hraje s dospělými a hru s dospělými upřednostňuje před hrou s vrstevníky.

Ráda by hrála počítačové hry, když vidí, jak je někdo hraje, např. starší sestra, ale po chvíli jí přestanou bavit. Rodiče jí ani počítačové hry příliš nedovolují. Na televizi se dívá nejvíce na hudební programy, u kterých tancuje a dále na pohádky z kterých má nejraději Šmoulové nebo Winx. Otec jí také často pouští seriál Přátelé Zeleného údolí a celkově jí vede k přírodě. Zná i například seriál Ulice, ale to spíše z ukázek a také reklamy. Matka u dívky nepozoruje, že by přebírala do hry motivy z televizních pořadů nebo počítačových her, ale vzpomněla si, že jí dcera před časem dávala pusy a řekla, že to viděla u tety v tom zamilovaném filmu, že se zamilovali a pak se líbali. Hračky, které zná z reklam, po rodičích vyžaduje, ale ti jí je kupují pouze k narozeninám nebo k Vánocům. Celkově ale dívka preferuje módní hračky před tradičními, hlavně panenky Barbie a Winx, protože mají podpatky. Do mateřské školy nastoupila ve 2;5 letech, nejprve na jeden týden v měsíci. Ze začátku brečela a

dožadovala se matky. Nehrála si s dětmi, ale sama u stolu paní učitelky, s dětmi si začala více hrát až kolem čtvrtého roku. Po řádné docházky do školky se začala více soustředit a občas si hrála na to, co dělali ve školce.

Pozorování

Nejoblíbenější hračky u dívky, se kterými si v mateřské škole nejčastěji hrála, jsou panenky v podobě miminek a různý nábytek na hraní (kuchyňka, křesla, stolečky) ze kterých lze sestavit domeček. Dále měla také velice oblíbené stolní hry. Způsoby hry, které se nejčastěji u dívky objevovaly, jsou různé hry na role. V rámci pozorování si hrála „na hostinu“, kdy sestavila model kuchyně, z maket potravin, které mají ve školce k dispozici, uvařila oběd. Do hry zapojila hlavně mě – výzkumníka, a tři holčičky, které si chtěly hrát s ní, ale do hry je nezapojila z vlastní iniciativy. Ve hře se neobjevovaly žádné herní scénáře převzaté z televizních pořadů ani scénáře z počítačových her se během pozorování neobjevily. V průběhu hry dívka sama vymýšlela přesný scénář hry a všem zúčastněným určila role, které budou ve hře hrát. Od ostatních dívek nepřijímala jejich nápady vůbec nebo s odporem. Hru má potřebu řídit a ostatním určuje i co mají v rámci své role říkat. Hru hojně doprovází slovními komentáři.

Hra „na hostinu“ volně přešla ke hře „na rodinu“. Postavený model bytu použila i v této hře a zúčastněné osoby také zůstaly stejné. Hra měla podobný průběh jako hra předešlá. Všem určila jejich roli, i co mají říkat a měla potřebu mít hru pod kontrolou. Ve hře využívala i panenky, o které se starala. V průběhu hry napodobila průběh běžného dne v rodině (vyzvednutí dětí ze školky a ze školy, vaření večeře, uspávání dětí apod.). Sama sebe určila do role matky nebo starší sestry.

Jako další hru si dívka vybrala společenskou hru, kterou chtěla hrát pouze se mnou. Hra má motiv panenky Barbie. Ve hře se pokoušela vymýšlet si vlastní pravidla. K průběhu hry vymýšlela i příběh a každý krok doprovázela slovním komentářem.

Dívka měla potřebu ve všech způsobech hry řídit průběh, odmítala akceptovat nápady a scénáře od vrstevníků, kteří se chtěli do hry zapojit. Více vyhledávala kontakt s dospělými (s paní učitelkou nebo se mnou). Dívka je verbálně zaměřená, každou hru hojně doprovázela slovními komentáři a samotná hra obsahovala plno dialogů mezi hranými „postavami“. V mateřské škole neuplatňovala herní scénáře z televizních pořadů ani z PC her.

3.7 Diskuze

Pro lepší interpretaci výsledků výzkumu a pro detailnější popis herního chování dětí je potřeba srovnání vlivu domácího prostředí a prostředí mateřské školy na hru konkrétně u každého zkoumaného dítěte zvlášť na základě zvolených výzkumných otázek.

3.7.1 Adéla

1) Jaké hračky si předškolní dítě vybírá nejčastěji ke své hře?

První zkoumaná dívka má v domácím prostředí nejoblíbenější hračky panenky, ale dokáže si hrát prakticky s každou hračkou. Toto platí i v rámci mateřské školy, dívka si dokáže hrát s každou hračkou, která je k dispozici a žádnou neupřednostňuje. Změna herního prostředí nemá u této dívky žádný vliv na preferenci při výběru hračky.

2) Jaký typ hry se u předškolního dítěte nejčastěji objevuje?

Nejčastější způsob her, které dívka volí, jsou hry na role, a to v obou zkoumaných prostředích. V domácím prostředí se u ní často objevuje hra na maminku a tato hra se často objevuje také v mateřské škole.

3) Jak sourozenci ovlivňují herní chování dítěte?

Dívka v rámci mateřské školy nemá vyhraněný výběr, pokud se jedná o pohlaví herního partnera. Hraje si jak s dívkami, tak se nevyhýbá ani hře s chlapci. Dívka vyrůstá v domácnosti se starší sestrou a starším bratrem, se kterými tráví mnoho času společnou hrou. Proto lze usuzovat, že díky této skutečnosti není dívka jednosměrně orientovaná, pokud si má podle pohlaví vybrat herního partnera.

4) Jak ovlivňuje hru dítěte sledování TV a počítačové hry?

Z rozhovoru s matkou ani z pozorování nevyplývá, že by se dívka nechala příliš inspirovat motivy z PC her nebo televize, ale v domácím prostředí se občas vyskytuje hra „na princezny z pohádek“. Toto herní chování do prostředí mateřské školy nepřenáší, je tedy u ní rozdíl ve hře inspirované z televize v domácím prostředí a mateřské škole.

5) Jak se změnila hra dítěte v domácím prostředí po nástupu do MŠ?

Prostředí mateřské školy má také vliv na chování dívky doma, a to konkrétně v soustředění a dívka je také klidnější, i když přímý vliv na hru nástup do MŠ neměl.

3.7.2 Adam

1) Jaké hračky si předškolní dítě vybírá nejčastěji ke své hře?

Oblíbenost hraček se u chlapce v obou zkoumaných prostředích nějak výrazně neliší. I když v domácím prostředí si chlapec nejraději hraje s tabletem, který samozřejmě nemá ve školce k dispozici.

2) Jaký typ hry se u předškolního dítěte nejčastěji objevuje?

Nejčastější způsob hry, který chlapec volí je totožný v mateřské škole i doma. Nejraději si hraje s modely aut a s autodráhou, kterou si většinou sám sestaví. Tento typ pohybové hry se u chlapce objevuje v obou těchto prostředích, proto lze usuzovat, že v tomto případě nemá změna prostředí vliv na výběr hry.

3) Jak sourozenci ovlivňují herní chování dítěte?

Chlapec vyrůstá v domácnosti bez sourozenců, které sice má, ale nežijí společně. Chlapec se stýká s vrstevníky mimo mateřskou školu, ale doma tráví samostatnou hrou a tento způsob hry se u něj objevuje i v mateřské škole, kde tráví individuální hrou nejvíce času. I v tomto případě lze předpokládat, že sourozenecká skupina ovlivňuje volbu herního partnera, resp. nepřítomnost sourozenců posiluje individuální hru dítěte v MŠ.

4) Jak ovlivňuje hru dítěte sledování TV a počítačové hry?

Ani v případě tohoto chlapce se neobjevil vliv sledování televize na hru dítěte. Na televizi se sice občas dívá, a to převážně na pohádky, ale v jeho hře ho nijak neovlivňuje. Vliv televize se neobjevil ani ve hře ve školce a podle matky ani doma.

5) Jak se změnila hra dítěte v domácím prostředí po nástupu do MŠ?

Nástup do mateřské školy chlapce pozitivně ovlivnil především v jeho touze po kontaktu s vrstevníky, ale přímý vliv na způsoby hry nástup do MŠ neměl.

3.7.3 Barbora

1) Jaké hračky si předškolní dítě vybírá nejčastěji ke své hře?

Ke své hře si dívka nejvíce vybírá panenky, a to v obou zkoumaných prostředích. Často si z domova nosí vlastní oblíbené panenky, jinak si hraje s těmi, které jsou k dispozici ve školce. Změna prostředí nemá tedy u dívky žádný vliv na preferenci při výběru hraček.

2) Jaký typ hry se u předškolního dítěte nejčastěji objevuje?

To samé platí, i pokud jde o výběr způsobu hry. Dívka nejčastěji hraje hru na role, a to konkrétně „na maminku“. Tato hra se u dívky objevuje v domácím prostředí i v mateřské škole. Ve školce se u dívky občas objevuje i pohybová hra, ale žádnou takovou matka v rozhovoru nevedla. Je proto možné, že se v tomto způsobu hry objevují rozdíly v domácím prostředí a MŠ.

3) Jak sourozenci ovlivňují herní chování dítěte?

Konkrétně tato dívka si ke své hře vybírá nejen dívky věkově podobné sestře, ale vzhledem k tomu, že se sestrou chodí do stejné třídy, vybírá si jako herního partnera právě svou o rok a půl starší sestru. Dívka si ovšem často hraje i s ostatními dívkami a individuální hra se u ní téměř vůbec neobjevuje. Ráda si také jako své herní partnery vybírá mladší děti (kolem 2;5 let), a to převážně chlapce. Jelikož se dívka často stýká s bratrance stejného věku jako tito chlapeci, lze usuzovat, že dívku ve výběru bratranec ovlivňuje také.

4) Jak ovlivňuje hru dítěte sledování TV a počítačové hry?

Televizní pořady ani počítačové hry nijak neovlivňují herní chování dívky, ale hračky prezentované v reklamách jí ovlivňují výrazně. Tyto hračky vyžaduje a preferuje před těmi tradičními.

5) Jak se změnila hra dítěte v domácím prostředí po nástupu do MŠ?

Nástup do mateřské školy nebyl pro dívku nijak výrazně stresující, jelikož do MŠ nastoupila společně se svou sestrou. Hra se od té doby nijak u dívky nezměnila, a proto lze usuzovat, že v tomto případě neměl nástup do mateřské školy žádný vliv na hru dítěte v domácím prostředí.

3.7.4 David

1) Jaké hračky si předškolní dítě vybírá nejčastěji ke své hře?

Chlapec má nejoblíbenější hračky modely dopravních prostředků, doma jsou to převážně traktory a v mateřské škole modely nákladních aut, ale typ hraček je totožný v obou těchto prostředích. U chlapce různost dvou zkoumaných prostředí nemá vůbec žádný vliv na výběr hraček.

2) Jaký typ hry se u předškolního dítěte nejčastěji objevuje?

Podobné výsledky se ukázaly i v případě nejčastěji volených her. Chlapec si podle pozorování nejraději hraje s modely dopravních prostředků tak, že si s nimi jezdí, vozí náklad nebo jezdí po různých typech autodráh. Toto herní chování

vyplývá i z rozhovoru s matkou, která popsala téměř totožný způsob hry, jaký byl pozorován ve školce.

3) Jak sourozenci ovlivňují herní chování dítěte?

Chlapec má téměř o dva roky mladší sestru, se kterou si doma velice často hraje a tato skutečnost se výrazně promítá i do výběru herního partnera v mateřské škole. Chlapec dává větší přednost hře s mladšími dětmi, které mu umožňují řídit celý průběh hry. Pokud je chlapec v mateřské škole v kontaktu pouze se stejně starými dětmi, volí spíše individuální hru.

4) Jak ovlivňuje hru dítěte sledování TV a počítačové hry?

Chlapec nemá moc velký zájem o televizi, dívá se pouze na své oblíbené pohádky. Více má v oblibě počítačové hry, u kterých tráví kolem půl hodiny denně. Hra na počítači, ani sledování televize však nemá u chlapce žádný vliv na průběh jeho vlastních her, a to ani v mateřské škole ani v domácím prostředí.

5) Jak se změnila hra dítěte v domácím prostředí po nástupu do MŠ?

Nástup do mateřské školy je pro chlapce stále problematický, adaptace u něj stále probíhá, a to i po osmi měsících pravidelné docházky. Přesto měl nástup do školy velký vliv na sociální chování chlapce, začal mít větší zájem o vrstevníky a začal si s nimi více hrát, ovšem na hru samotnou prostředí mateřské školy vliv nemělo.

3.7.5 Dana

1) Jaké hračky si předškolní dítě vybírá nejčastěji ke své hře?

Dívka má podle matky nejoblíbenější hračky panenky a ke své hře také často používá kabelky, které doma má. Preference hraček se v mateřské škole příliš neliší, zde si ráda hraje také s panenkami, a také s nábytkem na hrani.

2) Jaký typ hry se u předškolního dítěte nejčastěji objevuje?

Hry, typické pro dívku, jsou hry na role, které se objevují v obou zkoumaných prostředích. Ani konkrétní typy hry se nijak nemění, v obou případech je nejčastější hrou hra „na maminku“. K této hře využívá oblíbené panenky, o které se stará. Typ prostředí tedy nemá u dívky žádný vliv na volbu způsobu hry.

3) Jak sourozenci ovlivňují herní chování dítěte?

Dívka má o 7;5 let starší sestru, která je ve věku dospívání, a proto není ve výzkumu vnímána jako vrstevnice k dívce, protože mají mezi sebou velký věkový rozdíl. Dívka ke hře preferuje dospělé před vrstevníky, a proto lze usuzovat, že

kontakt s o tolik let starší sestrou ovlivňuje i výběr herního partnera. S vrstevníky neumí kooperovat, potřebuje mít nad hrou kontrolu a hru řídí. Nepřijímá nápady od vrstevníků, a proto raději vyhledává dospělé, kteří její způsob hry tolerují.

4) Jak ovlivňuje hru dítěte sledování TV a počítačové hry?

U dívky nebylo pozorováno, žádné herní chování inspirované televizí a ani matka žádné takovéto chování konkrétně při hře nepozorovala. Na televizi se ovšem dívá hlavně na hudební pořady, u kterých tancuje. Ráda má také pohádky. O počítačové hry zájem má, ale brzo jí přestávají bavit.

5) Jak se změnila hra dítěte v domácím prostředí po nástupu do MŠ?

Do mateřské školy nastoupila ve 2;5 letech, zpočátku si s ostatními dětmi nehrála, ale trávila čas převážně individuální hrou. Později se zapojilo do her k ostatním dětem a doma začala více vyprávět o zážitcích ze školky a hrála si také na paní učitelku ve školce. Nástup do MŠ měl u dívky pozitivní vliv na její soustředění.

Hlavní otázka ve výzkumu **jaký vliv mají různá prostředí na hru dítěte v předškolním věku, a to konkrétně prostředí mateřské školy ve srovnání s domácím prostředím**, se zaměřuje na působení a vzájemné ovlivňování dvou odlišných prostředí na hru dítěte a to z pohledu výzkumu pěti dětí a jejich konkrétního herního chování. Z výzkumu vyplývá, že u těchto dětí nemá působení různých typů prostředí žádný vliv na hru jejich. Preference při výběru hraček a způsobů hry jsou zcela totožné v prostředí mateřské školy a v domácím prostředí.

Z výsledků vyplývá, že konkrétně u těchto pěti zkoumaných dětí v předškolním věku se preference způsobů her a nejčastější volba hraček liší spíše podle pohlaví dítěte. U všech třech zkoumaných dívek se velice často objevovala hra na role. U dívek jsou jak v mateřské škole, tak i v domácím prostředí hojně využívané modely nábytku nebo jiné předměty sloužící dívkám k postavení si „domečku na hraní“, a také velice často využívají ke svým hrám panenky sloužící jako modely dětí, o které se v rámci různých her starají.

U děvčat zapojených do výzkumu se vůbec nejčastěji objevovala hra na maminku, a to bez ohledu na prostředí. Tuto roli dívky často hrály ve školce společně s kamarádkami, ale také se často vyskytuje v domácím prostředí, kde si dívky hrají buďto pouze sami s panenkami nebo do hry zapojují členy rodiny. Další oblíbenou hrou na role je hra „na paní učitelku ve školce“ nebo ve škole. Děti navštěvující mateřskou školu velice dobře znají chování svých učitelek a toto chování v rámci hry napodobují i v domácím prostředí.

U zkoumaných chlapců se nejvíce objevovaly konstrukční hry a hra obsahující manipulaci s autíčky, která by se pro účely výzkumu mohla zařadit do kategorie her pohybových. Chlapci často s autíčky a jinými modely dopravních prostředků jezdí po různých autodráhách nebo nakládají a vykládají, náklad k čemuž musí využívat pohyb vlastního těla. Hra postrádá výrazně propracované herní scénáře a děj. Chlapci se nejvíce orientují na hračky v podobě modelů dopravních prostředků a různých kostek a stavebnic, a to stejně jako u dívek bez ohledu na prostředí, ve kterém se zrovna hra vyskytuje. Obecně řečeno se dívky ve výzkumu více orientují na děj hry a na vymyšlení složitých scénářů a více ve hře využívají verbální projev, zatímco chlapci se více orientují na manipulaci s předměty a lokomoční složku hry.

Podle výsledků lze usuzovat, že u zkoumaných dětí výběr herního partnera ve většině kopíruje jeho sourozeneckou skupinu, ve které vyrůstá. Děti si často vybírají svého partnera ke hře v mateřské škole podle věku a pohlaví svých sourozenců.

Ve výsledcích výzkumu se ani u jednoho dítěte neobjevovala hra, která by byla nějakým způsobem přímo ovlivněna sledováním televizních pořadů nebo hraním počítačových her. Takovýto způsob hry se neobjevil ani při pozorování hry dětí v mateřské škole, ani v rozhovoru s matkou žádná z nich takovouto hru nepopsala. Z výsledků však vyplývá, že u dívek je televize rozhodující ve výběru hraček. Dívky častěji vyžadují módní hračky, které znají z reklam, a také rodiče je dívkám více pořizují. U chlapců se tolik neobjevovala touha po módních hračkách, a také rodiče chlapců preferují spíše nákup tradičních hraček.

Po nástupu do mateřské školy se u zkoumaných dětí nijak výrazně nezměnily způsoby hry v domácím prostředí, ale nástup do MŠ výrazně ovlivnil jejich sociální chování. Děti se častěji dožadovaly styku s vrstevníky. Prostor mateřské školy také ovlivnilo u dětí jejich pozornost a aktivitu.

Pokud výsledky výzkumu porovnáme s výzkumem z Ruska publikovaném v roce 2011 zaměřeným na herní preference moderních předškoláků,³⁰ které byly zjišťovány pomocí rozhovorů s matkami dětí v předškolním věku, zjistíme, že výsledky v preferencích hry se příliš neliší. Ve výše zmíněném výzkumu se u dětí nejčastěji objevovala pohybová hra, a to nejvíce právě u chlapců věku mezi 5-7

³⁰ Sobkin, V. S., & Skobeltsyna, K. N. (2011). Game Preferences of Modern Preschoolers (Based on Survey among Parents). *Psychological Science & Education*, stránky 39-48.

rokem. Podobné výsledky vyplývají i z tohoto výzkum, kdy se u dvou zkoumaných chlapců pohybová hra objevovala také poměrně často. U dívek se v obou výzkumech velice často objevovala hra „na rodinu“. Oba výzkumy dospěly k podobným závěrům, pokud jde o preference hraček, kdy u chlapců jsou v obou případech nejoblíbenější hračky modely dopravních prostředků. U dívek se ovšem výzkumy liší. V ruském výzkumu matky označily jako oblíbené hračky svých dcer více tradiční panenky, které nejsou značkové a nejsou prezentovány v reklamách, zatímco v tomto výzkumu byly u dívek mnohem oblíbenější módní panenky a hračky (např. panenky Barbie apod.). Preference dětí ve výběru hraček a způsobů hry se tedy příliš neliší, nejen pokud jde o domácí prostředí a mateřskou školu, ale výrazné odlišnosti nebyly zjištěny, ani pokud jde o odlišné státy, ze kterých pochází oba tyto výzkumy.

4. Závěr

Hrou tráví dítě v předškolním věku během dne spoustu času. Ve všední dny většina těchto dětí navštěvuje mateřskou školu, kde je dítě pomocí hry rozvíjeno. Má zde dostatek času a prostoru k vymýšlení vlastních her, do kterých často zapojuje i své kamarády z mateřské školy. Pro takovéto hry je velice důležitý rozvoj sociálního chování dítěte a osvojení si základních sociálních dovedností. Dítě si často oblíbí nějaký způsob hry, který poté upřednostňuje bez ohledu na to, kde se zrovna nachází. Prostředí mateřské školy se po nějaké době stává pro dítě důvěrně známé, a proto zde začíná uplatňovat herní způsoby, které uplatňuje také doma.

Hru dítěte ovlivňují různé determinanty, ale tou rozhodující je především věk dítěte. Některé způsoby hry vyžadují rozvinuté kognitivní schopnosti, ke kterým musí dítě nejprve dozrát. Ve starším předškolním věku je již dítě dostatečně vyvinuté k tomu, aby mohlo uplatňovat i složitější typy sociálních her. Kolem pátého roku je již repertoár her dítěte mnohem rozvinutější, než byl v mladším věku dítěte. Z výzkumu vyplývá, že pro výběr hry je důležité i pohlaví dítěte, kdy dívky uplatňují jiné aspekty hry než chlapci. Každá sociální hra vyžaduje také výběr herního partnera, ve kterém mají rozhodující roli sourozenci dítěte. Děti jsou zvyklé si se sourozenci hrát a nějakým způsobem s nimi kooperovat, a proto si vybírají kamarády podle věku a pohlaví sourozenců. U jedináčků se více objevuje hra individuální než sociální hra.

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda se u dítěte nějak liší hra v domácím prostředí oproti hře v mateřské škole. Tuto hru sice ovlivňují různé determinanty vyskytující se různě v těchto prostředích, ale konkrétně vliv prostředí na hru u pěti zkoumaných dětí zjištěn nebyl. Je proto možné, že jakmile si dítě oblíbí nějakou hru, nezáleží mu na tom, v jakém herním prostředí (které důvěrně zná) se jeho hra vyskytuje.

Seznam literatury

- Berne, E. (2011). *Jak si lidé hrají*. Praha: Portál.
- Beyer, J., & Gammeltoft, L. (2006). *Autismus a hra*. Praha: Portal.
- Burghardt, G. M. (2005). *The Genesis of Animal Play: Testing the Limits*. Cambridge: MIT Press.
- Cordier, R., Bundy, A., Hocking, C., & Einfeld, S. (2011). Playing with a child with ADHD: a focus on the playmates. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, stránky 191-199.
- Hartl, P., & Hatřlová, H. (2004). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hoskovcová, S. (2006). *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada.
- Iwaniuk, A. N., Pellis, S. M., & Nelson, J. E. (March 2001). Do Big-Brained Animals Play More: Comparative Analyses of Play and Relative Brain Size in Mammals. *Journal of Comparative Psychology*, stránky 26- 41.
- Kořátková, S. (2005). *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada.
- Kořátková, S. (2008). *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada.
- Kulka, J. (2008). *Psychologie umění*. Praha: Grada.
- Kutálková, D. (2010). *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. Praha: Grada.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2008). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Lorenz, K. (1993). *Základy etologie*. Praha: Academia.
- Millar, S. (1978). *Psychologie hry*. Praha: Panorama.
- Nakonečný, M. (2009). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
- Paclt, I., & kol. (2007). *Hyperkinetická porucha a poruchy chování*. Praha: Grada.
- Piaget, J., & Inhelderová, B. (2010). *Psychologie dítěte*. Praha: Portal.

- Plháková, A. (2010). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
- Říčan, P., Krejčířová, D., & kol. (2006). *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada.
- Sobkin, V. S., & Skobeltsyna, K. N. (2011). Game Preferences of Modern Preschoolers (Based on Survey among Parents). *Psychological Science & Education*, stránky 39-48.
- Sternberg, R. J. (2002). *Kognitivní psychologie*. Praha: Portal.
- Šulová, L. (2010). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.
- Švarcová, I. (2011). *Mentální retardace*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2004). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Veselovský, Z. (2005). *Etologie*. Praha: Academia.
- Vymětal, J. (2004). *Obecná psychoterapie*. Praha: Grada.
- Výrost, J., & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada.

Přílohy

Příloha 1

Informovaný souhlas

Vážení rodiče,

jmenuji se Tereza Hanusová a studuji na Jihočeské Univerzitě obor Psychologie a píši bakalářskou práci na téma Hra předškolního dítěte. V práci chci srovnávat způsoby hry dětí v mateřské škole a to, jak vnímají rodiče hru svých dětí v domácím prostředí. Výzkum budu provádět ve třídě, kam dochází Váš syn(dcera). Proto bych Vás chtěla poprosit o spolupráci, zda byste byl(a) ochoten(na) udělat se mnou rozhovor a zároveň souhlasil(a) s pozorováním způsobů hry Vašeho dítěte v MŠ a použitím informací v mé práci. Rozhovor se týká pouze hry dítěte např. s čím nebo s kým si nejčastěji hraje, jestli pozorujete změny ve hře v průběhu let, jestli rádo sleduje televizi, zajímají ho počítačové hry apod. V práci nebudu uvádět žádná jména, ani název MŠ ani města, pouze věk a pohlaví dítěte. Pokud budete s rozhovorem souhlasit, prosím vyplňte a podepište tento papír a přineste ho zpět do školky.

Ve školce jsem každý pátek od 7 do 10:30, ale po domluvě mohu přijít i jindy.

Pokud budete mít nějaké dotazy a nezastihnete mě ve školce, mohou Vám odpovědět i paní učitelky.

Předem děkuji za ochotu a těším se na spolupráci.

Jméno dítěte:

Jméno rodiče (zákonného zástupce):

Souhlasím s rozhovorem a zároveň s pozorováním mého syna(dcery) v MŠ

Podpis

Příloha 2

Pozorovací schéma

Hračka:

Způsob hry:

Herní partneři:

Prvky z TV a PC:

Průběh hry:

Hračka:

Způsob hry:

Herní partneři:

Prvky z TV a PC:

Průběh hry:

Hračka:

Způsob hry:

Herní partneři:

Prvky z TV a PC

Průběh hry:

Pozorování Dany

Hračka: nábytek kuchyňka

Způsob hry: na hostinu

Herní partneři: výzkumník, čtyři dívky ve stejném věku

Prvky z TV a PC: žádné

Průběh hry: sestavila z nábytku domeček a kuchyňku, připravovala hostinu pro ostatní, vymýšlí scénář hry, nepřijímá nápady od ostatních, musí hru plně řídit a ostatní se jí přizpůsobují, každému přesně určuje roli, co má dělat, co přesně říkat, jak bude hra probíhat,

Hračka: nábytek, panenky

Způsob hry: na rodinu

Herní partneři: výzkumník, čtyři dívky ve stejném věku

Prvky z TV a PC: žádné

Průběh hry: všem určí přesně roli, co říkat, scénář hry se drží průběhu dne v rodině, příchody ze školky, ze školy, rodiče příchod z práce, příprava večeře, ukládání dětí ke spánku, sama si určuje roli nejčastěji matky nebo starší sestry,

Hračka: společenská hra

Způsob hry:

Herní partneři: pouze výzkumník

Prvky z TV a PC: žádné

Průběh hry: hra s motivem Barbie panenek, sbírání kartiček s doplňky a poté do cíle, upravovala si trochu pravidla podle svého, pod dohledem pravidla dodržovala,

Příloha 3

Rozhovor s matkou Dany

Výzkumník: První otázka, kolik je dceři let?

Matka: Teď jí bylo v březnu pět.

Výzkumník: Kolik je její sestře?

Matka: Té je dvanáct a půl.

Výzkumník: Má dcera doma nějakou oblíbenou hračku, s čím si hraje nejčastěji?

Matka: Tak ona jich má víc. Panenky a kabelky, prostě holčičí věci.

Výzkumník: Jakým způsobem si nejčastěji hraje?

Matka: Na paní učitelku ve školce. To má panenku, zavře se do pokojíku, má tam ten svůj stůl, kde si prostě píše a hraje si spíš na paní učitelku. Anebo si hraje na maminku a na děti, ale do toho jako zapojí hodně nás, anebo společenské hry. Dostihy a sázky hrajeme, pexeso, Černého Petra a Člověče, nezlob se.

Výzkumník: Jsou nějaké hry, které nehraje vůbec?

Matka: Nebaví jí moc malovat, jinak asi ani ne. S auty si vůbec nehraje, kostky to asi taky moc ne, stavět nemusí, ale puzzle jí třeba baví.

Výzkumník: Jak tráví volný čas? Má nějaké kroužky?

Matka: Kroužky chodila akorát na tancování, ale to už letos ve školce není a spíš ona si docela vyhraje sama, že když jí to chytne. Spíš ona nám dá ten scénář, na co si budeme hrát, takže ona je spíš takový ten vůdčí typ.

Výzkumník: Takže má volný čas na to si doma hrát?

Matka: Má, nebo venku na kolo a takhle. Ona, mi přijde, si někdy i víc rozumí s těmi dospělými, ale ti dospělí se jí musí přizpůsobit, že ona je ta vůdčí osobnost.

Výzkumník: Jaký mají vztah se sestrou?

Matka: Já bych řekla, že hezký. I když teď s postupem času, jak je její sestra starší, tak už jí tolik nebaví, jako jí bavila. Právě ta mladší vyžaduje po té starší dceři, aby jí poslouchala. Víš, takže teď už je to takový, tím že je ta starší už v pubertě, tak tím je to ovlivněné, ale jinak celkově, když ta starší dostane vynadáno nebo i ta mladší tak se vzájemně chrání a mají takové to, že se jedna druhé zastane. Takže bych řekla, že mají hezký vztah.

Výzkumník: Hrají si spolu?

Matka: Hrají, řekla bych, že hodně. Spíš ty společenské hry, nebo když maluje ta starší dcera, tak to baví i tu mladší, ale to spíš u té starší v pokoji a hrají hodně právě ty Dostihy a sázky, spíš tyhle ty společenské.

Výzkumník: Stýká se s vrstevníky mimo MŠ?

Matka: S příbuznými to ona má všechny starší, ale s těmi ona si vyhraje a ty co jsou mladší tak ty ona bere, že ona je ta opatrovatelka jejich. Jenom tady ve vsi co jsou ty dvojčata v horní ulici, tak s nimi jo, ale to jí asi moc nebaví, ale to asi vysloveně tyhle ty dvě holky jí asi moc nebaví, protože ona prostě chce být to „kápo“, a ony jí moc nechtějí poslouchat. Takže to je pořád takový to dokola, že ona je ta vůdčí osobnost a myslí si, že jí se budou všichni přizpůsobovat, ale to si asi viděla i ve školce, ale to jsem prý já byla to samé, takže to má asi po mně.

Výzkumník: Preferuje ke hře vrstevníky nebo dospělé?

Matka: Já bych řekla možná asi spíše dospělý.

Výzkumník: Jakým způsobem si s nimi hraje, na to už si mi asi odpověděla.

Matka: Jo, to jsme asi říkaly.

Výzkumník: Zajímá se o počítačové hry?

Matka: No to ona chce hrát, ale nebaví jí to. Ona to chce, když to vidí u někoho hrát, ale tam je u toho chvíli a my jí to moc nepouštíme ty hry. My ten počítač nepreferujeme, takže to spíš moc ne.

Výzkumník: Dívá se na televizi?

Matka: Jo, jo to má ráda, ale to má ráda buď ty hudební pořady, ale u toho zase tancuje nebo má ráda Šmouly, Winx nebo teď jí manžel pouští Přátelé Zeleného údolí, ale ono se jí to líbí. On jí zase vede spíš k té přírodě, takže spíš takovýhle. Ale zná třeba i Ulici, ale to zná spíš, jak jsou ukázky nebo reklamy.

Výzkumník: Viděla jsi u dcery, že by se ve své hře nechala inspirovat televizí?

Matka: Já bych neřekla, že by si hrála, ale třeba minule mi dávala pusy, a že to jako viděla u tety v tom zamilovaném filmu, že se jako zamilovali, a že se líbali. Takže spíš jenom takhle.

Výzkumník: Vyžaduje módní hračky z reklam?

Matka: Jo chtěla by. Já bych řekla, že ta reklama děti celkově ovlivňuje hrozně moc, jako že to chce koupit, ale vždycky se třeba řekne, když bude mít narozeniny nebo bude ježíšek, takže se jí něco koupí, ale ne jen tak.

Výzkumník: Preferuje více módní hračky nebo tradiční?

Matka: Já bych řekla ty módní hity, a pak má ráda knížky, ale spíše tyhle módní, to je Barbie a Winx. protože mají podpatky.

Výzkumník: V kolika letech začala chodit do mateřské školy?

Matka: Ve dvou a půl letech.

Výzkumník: Jak to probíhalo?

Matka: No docela asi ze začátku to bylo takový krušný. Chtěla hodně mě, tak my jsme byly na sebe docela fixovaný asi jako každá máma s tím dítětem. To se neobešlo bez brečení. Ona chodila do tří let jenom na pět dnů v měsíci, tak tím to bylo ovlivněné hodně, že ona už si zvykla ke konci týdne a pak šla až za ten měsíc. My jsme byli rádi, že nám to danou situaci vyřešilo těch pět dnů, ale pro ni to nebylo tak hrozný, tak jsme to pak dělali, že chodila třeba poslední a první týden, takže už to bylo dobrý, ale u mě to třeba zvládala, protože ona začala brečet, ale já jsem jí prostě svlékla, dala jsem jí pusu a strčila jsem jí do dveří a zavřela dveře. Takže to bylo dobrý a ona přestala. Ale u manžela, manžel to takhle neuměl a to pak bylo maminka a to bylo to „řůřůřůřů“, což si myslím, že je špatně. Ale zvykla si, takže dobrý.

Výzkumník: Pozorovala jsi u ní po tom, co nastoupila do školky nějakou změnu v tom, jak si hrála?

Matka: No já si myslím, že ani ne, protože ona, i co říkaly učitelky, tak ona si s těmi dětmi ze začátku moc nehrála. Spíš se držela té sukně té učitelky. Ona si hrála u té paní učitelky u toho stolu, protože jí to dovolily, takže ona si tam hrála, dostala tužku a blok a byla jakoby paní učitelka. To až začala, bych řekla, až tak vloni si víc hrát s těmi dětmi, že měla ty kamarádky a víc o nich mluvila.

Výzkumník: A doma se pak nějak změnila ta hra?

Matka: Asi se začala více soustředit, protože já nevím oni asi všechny ty děti s tou soustředěností, že to asi spíš, když jsou starší. Začala spíš jako hrát si co třeba dělali v té školce, že ti to ukázala, ale vysloveně že by si na to chtěla hrát, tak to ne, to spíš že jí to zrovna napadlo, že si vzpomněla, že něco dělali

Výzkumník: Tak to je všechno, tak děkuju.